

Slobodnozidarski sustav u Zemljama krune sv. Stjepana (1775. - 1784.) prema izvoru: „Systema Constitutionis Latomiae Libertatis sub Corona Hungariae in Provinciam redactae“

Indir, Zdeslav

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:738177>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-18**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest

Diplomski rad

SLOBODNOZIDARSKI SUSTAV U ZEMLJAMA
KRUNE SV. STJEPANA (1775. – 1784.) PREMA
IZVORU: „SYSTEMA CONSTITUTIONIS
LATOMIAE LIBERTATIS SUB CORONA
HUNGARIAE IN PROVINCIAM REDACTAE“

Zdeslav Indir

Mentor: prof. dr. sc. Hrvoje Petrić

ZAGREB, 2024.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Što je slobodno zidarstvo i kada nastaje?.....	3
2.1. Iz operativnog u spekulativno slobodno zidarstvo: Andersonove konstitucije..	3
2.2. Dolazak slobodnog zidarstva na područje današnje Hrvatske.....	6
3. Slobodno zidarstvo u zemljama krune sv. Stjepana.....	8
3.1. Grof Ivan VIII. Drašković.....	8
3.2. Grof Stjepan Niczky	8
3.3. Lože Draškovićevoga sustava.....	9
4. Systema Constitutionis Latomiae Libertatis sub Corona Hungaria in Provinciam Redactae.....	11
4.1. Odrednice izvora	11
4.2. Sustav	13
4.3. Konstitucija	26
4.4. Ritual.....	36
4.5. Tapisi i simboli	39
4.6. Vjerske odrednice Draškovićevoga sustava.....	42
5. Zaključak.....	47
6. Bibliografija	51
6.1. Izvori	51
6.2. Literatura.....	51

1. Uvod

Slobodnozidarski pokret kao jedan od širitelja prosvjetiteljskih ideja u Europi preko sve brojnijih pripadnika počinje se vrlo brzo širiti diljem europskih prostora. Dolazak slobodnoga zidarstva na područje Zemalja krune sv. Stjepana usko je vezan uz dvojicu predvoditelja novoga sustava: grofa Ivana VIII. Draškovića i grofa Stjepana Niczkog. Iako i prije njih postoje spomeni slobodnih zidara na tom prostoru, tek ustanovljavanjem prvih loža pod vodstvom grofova Draškovića i Niczkog te prve velike lože i posebnog sustava koji osmišljavaju, možemo stvarno govoriti o slobodnozidarskom pokretu u Zemljama krune sv. Stjepana. Cjelokupni sustav koji se često naziva *Draškovićeve opservancija* ili Draškovićeve sustav opisan je u izvoru naslovljenom *Systema Constitutionis Latomiae Libertatis sub Corona Hungaria in Provinciam Redactae*, a što ujedno sadrži i potpuni latinski naziv toga sustava.

Slobodno zidarstvo tijekom 18. stoljeća pomaže u širenju modernih prosvjetiteljskih ideja te postaje okupljalištem za mnoge istaknute pojedince koji su svojim radom uvelike pridonijeli razvoju raznih tehnologija, ideja, ali i društva u cijelosti. Budući da je slobodno zidarstvo u Zemljama krune sv. Stjepana, a posebice izvoru koji je centralan u ovom radu, još uvijek nedovoljno istraženo, ovim radom će se pristupiti analizi spomenutoga izvora te predstavljanju povijesti i funkcioniranja Draškovićeve sustava te pravilima prema kojima je uređen. Budući da su pripadnici ovoga sustava svoje prepiske i dokumente pisali šifrirano te prema podacima dostupnim iz ovdje proučavanog izvora sve napisano zbog tajnosti spaljivali, istraživanje će biti temeljeno na izvoru *Systema Constitutionis Latomiae Libertatis sub Corona Hungaria in Provinciam Redactae* koji obuhvaća sve odredbe i ideje potrebne za nesmetano funkcioniranje cijeloga sustava.

Cilj je rada odgovoriti na pitanje: Na koji je način izvorom *Systema Constitutionis Latomiae Libertatis sub Corona Hungaria in Provinciam Redactae* uređen slobodnozidarski sustav (tzv. Draškovićeve opservancija) u zemljama krune sv. Stjepana?; te pobliže proučiti vjerske odrednice izvora i sustava. Također, u radu će se usporediti pojedine važne ideje koje donosi spomenuti izvor s idejama iz tzv. *Andersonovih konstitucija* kako bismo odredili u kojoj mjeri ideje Draškovićeve sustava odstupaju ili se poklapaju s jednim od centralnih izvora za povijest slobodnoga zidarstva u svijetu uopće.

Budući da je ovaj slobodnozidarski sustav od svojih početaka krojen prema društvu i kulturi u kojoj je djelovao, unutar njega nalazimo mnogo specifičnih simbola i ideja. Vrlo važna odrednica postaje stvaranje uvjeta unutar sustava za političko i društveno djelovanje u državi, odnosno izvan slobodnoga zidarstva, a na boljitak države, vladara i cjelokupnog društva.

Vrlo je važno istaknuti odrednicu koja se nazire već u samom naslovu izvora i nazivu sustava, a to je potpuna sloboda i neovisnost od bilo kojeg drugog slobodnozidarskoga autoriteta. Draškovićeva opservancija slobodnozidarski je sustav koji je nastao samostalno i tijekom većine vremena postojanja samostalno i djelovao. Iako su održavali dobre veze s određenim drugim slobodnozidarskim ložama iz drugih sustava i drugim sustavima općenito, svoju slobodu i neovisnost smatrali su jednom od svojih najvažnijih odrednica i možda svojim najvažnijim ciljem.

Dosadašnja istraživanja nastanka slobodnoga zidarstva na spomenutom području najčešće su navela kronološki pregled osnivanja loža te najvažnijih ideja za koje se sustav i pripadajuće mu lože zalažu. Neka od istraživanja zbog svojeg izrazito negativnog stava prema slobodnozidarskom pokretu i subjektivno donesenih ocjena tek su djelomično iskoristiva za daljnja istraživanja. S druge strane, autori nekih istraživanja i sami su slobodni zidari te su zbog obveze čuvanja tajnosti nekih podataka iz tih istraživanja izostavljeni neki podaci, primjerice svete riječi i lozinke pojedinih stupnjeva. Najznačajniji doprinos poznavanju ove teme dala su publicistička djela u kojima se pokušalo dati pregled povijesti slobodnoga zidarstva u Hrvatskoj na što je moguće objektivniji te na povijesnim izvorima utemeljen način uz korištenje znanstvenog aparata, što dodaje na njihovoj vrijednosti u korištenju za povijesna istraživanja ove teme.

Kako do danas nije napravljena historiografska analiza ovdje proučavanog izvora, ovaj diplomski rad pokušat će dati novi pogled na ovaj izvor i na skupinu osoba koja je bila jedan od nosioca ideja prosvjetiteljstva te stvorila vrlo zanimljiv slobodnozidarski sustav u hrvatskim zemljama. Također, radom će se doprinijeti boljem shvaćanju slobodnozidarskoga pokreta u Zemljama krune sv. Stjepana, ali i općenito društva s kraja 18. stoljeća.

2. Što je slobodno zidarstvo i kada nastaje?

Slobodno zidarstvo tema je koja se nalazi u iznimno velikom broju tekstova, radova i knjiga. O toj temi napisano je mnogo znanstvenih, ali i kvaziznanstvenih i neznastvenih radova u kojima se često slobodno zidarstvo predstavlja ovisno o subjektivnim stavovima i idejama koje autor želi propagirati. Zbog toga postoje mnoge definicije i opisi toga što slobodno zidarstvo jest, a koje vrlo često djelomično ili potpuno iskrivljuju ono što objektivno možemo zaključiti. Možda najuniverzalnija definicija, iako poprilično neinteresantna i neodređena, je vrlo često opisivanje slobodnoga zidarstva kao „sustava moralnosti prekrivenog velom alegorija i ilustriranog simbolima“. Iako taj pokušaj definiranja nije dovoljan za razlikovanje svih slobodnozidarskih sustava koji su nekada postojali ili postoje danas, svejedno opisuje (u pravilu) sve slobodnozidarske ideje. U ovom radu riječ će biti o slobodnom zidarstvu kao inicijacijskom društvu, bratstvu slobodnih muškaraca koji dijele slične filozofske, moralne i etičke ideje te se obvezuju na poštivanje određenih pravila loža kojima pripadaju.

2.1. Iz operativnog u spekulativno slobodno zidarstvo: Andersonove konstitucije

Kao prekretnica koja je označila vrhunac promjena u slobodnom zidarstvu ističe se 1717. godina, kada se u Londonu četiri već ustanovljene slobodnozidarske lože ujedinjuju te osnivaju prvu veliku ložu.¹ Za prvoga velikoga majstora izabiru Georgea Paynea koji počinje prikupljati građu za pisanje prvih pravila, statuta te kreiranje rituala koji je u novoj velikoj loži sveden na tri simbolička stupnja.² Taj događaj označio je pretvorbu slobodnog zidarstva iz svojeg *operativnog* oblika, u *simbolički* ili *spekulativni* oblik. Odnosno, lože su se iz onih koje okupljaju radnike – zidare, klesare, arhitekta, inženjere i slično – pretvorile u lože koje okupljaju sve muškarce voljne prihvatiti određene ideje te je time slobodno zidarstvo od „strukovne udruge“ postalo „bratstvo slobodnih muškaraca na dobrom glasu“. ³

¹ Navodi se kako su lože *At the Goose and Gridiron Tavern*, *At the Crown Tavern*, *At the Apple Tree Tavern* i *At the Rummer and Grapes Tavern* na dan sv. Ivana Krstitelja (24. lipnja) 1717. godine ujedinile te počele formalno djelovati zajedno. Zanimljivo je istaknuti kako su nazivi prvih loža odgovarali nazivima gostionica u kojima su te lože vjerojatno imale svoja sjedišta. Šömen 2012: 46.

² Macoy 1989: 27.

³ Razlika između *operativnog* i *spekulativnog* slobodnog zidarstva je u tome što je operativno slobodno zidarstvo fizičko te je okupljalo samo stvarne graditelje (masone), dok se prelaskom na spekulativno slobodno zidarstvo počinje s uključivanjem i onih koji nemaju znanja i iskustvo potrebno za bavljenje graditeljstvom, a

Slobodnozidarske lože postale su okupljalište odvojeno od crkve koje je privlačilo pripadnike novih i modernih ideja i pokreta.⁴ To vrlo brzo dovodi do rapidnog širenja slobodnoga zidarstva u britanskoj kulturi i osnivanja mnogih novih loža. Već 1723. godine objavljuju se i počinju koristiti prva pravila u toj velikoj loži, za što je imenovan John Anderson te posao dovršava uz već spomenutog Paynea i Johna Theophiliusa Desaguliersa.⁵ Ovu teoriju o nastanku Robert L. D. Cooper naziva *Big Bang teorija*.⁶

Gornja teorija jedna je od nekoliko o početku slobodnoga zidarstva. Istaknut ćemo ju kao onu koja ističe najočitiju crtu razgraničenja između operativnog i spekulativnog slobodnog zidarstva, zbog čega nam vrlo dobro služi u ocrtavanju kronologije nastanka društva koje je širilo ideje koje će se u ovom radu promatrati. Osim te teorije, valja istaknuti još nekoliko teorija od kojih su neke legende, dok druge imaju vrlo zanimljiva iako nedokazana uporišta u prošlosti.

Jedna od teorija korijene slobodnog zidarstva traži u biblijskim pričama, točnije u priči o izgradnji Salomonovog hrama i glavnom graditelju i arhitektu tog hrama Hiramu (Abifu)⁷, o čemu će više biti rečeno vezano uz stupnjeve i Ritual Draškovićeve opservancije. Prema toj teoriji tajno znanje sačuvali su originalni graditelji Salomonovog hrama te prenosili s koljena na koljeno. Uz ovu teoriju, mogu se istaknuti još dvije legende koje su često korištene kao simboli duge tradicije slobodnoga zidarstva. Prva od njih jest teorija koju Robert L. D. Cooper naziva *Teorijom podzemnog toka* koja govori kako je tajno znanje koje su slobodni zidari posjedovali prenošeno od usta do uha od vremena otoka Atlantide, preko starog Egipta, Grčke, Rima, keltskih druida do dvora kralja Artura.⁸ Na tu teoriju djelomično se veže teorija da je znanje iz starog Egipta došlo do graditelja Salomonovog hrama gdje je pri rušenju hrama znanje izgubljeno te ga oko 12. stoljeća ponovno otkrivaju vitezovi Templari.⁹ Teorija o vitezovima Templarima koji pronalaze, čuvaju i u Europu donose znanja slobodnih zidara jedna je od najpoznatijih legendi vezanih uz slobodno zidarstvo. Osim tih teorija valja spomenuti i teoriju kako je slobodno zidarstvo nastalo kao zadnji stadij razvoja Bratstva Ružinoga križa.¹⁰ Proučavanje začetaka slobodnog zidarstva temeljeno na povijesnim

„rad“ slobodnih zidara pretvara se iz fizičke obrade i upotrebe materijala u gradnji u „misaoni rad“ čiji je cilj rad na samome sebi kako bi dostigli vlastito „osobno savršenstvo“. Macoy 1989: 276-277; Waite 1996: 326-327.

⁴ Elliott, Daniels 2006: 210.

⁵ Macoy 1989: 27; Waite 1996: 323-324; Ridley 2008: 34-36.

⁶ Cooper 2007: 17.

⁷ Vidi više: Macoy 1989: 536; Waite 1996: 366-368.

⁸ Cooper 2007: 8-9.

⁹ Cooper 2007: 1-8, 9.

¹⁰ Waite 1996: 285. Više o Bratstvu Ružina križa: Waite 1996: 372-375.

izvorima slobodno zidarstvo veže uz razne srednjovjekovne manuskripte, od kojih je najstariji poznati tzv. Halliwellov manuskript, poznat i kao *Regius Poem*. Taj manuskript u obliku pjesme sadrži napisanu povijest „slobodnozidarskog obrta“ („*craft of freemasonry*“), a koji je opisivan kao znanje koje je dano izravno od boga. Smatra se da je taj izvor nastao oko 1390. godine.¹¹ Takve priče i izvori donose nam informacije o raznim idejama i simbolima vezanim uz slobodno zidarstvo u oba svoja oblika. Iako se u ovom radu ističe 1717. kao godina prekretnica, samo postojanje Hallivelovog manuskripta navodi nas na zaključak kako je pretvorba u spekulativno slobodno zidarstvo krenula vrlo rano.¹²

Nastanak spekulativnog slobodnog zidarstva, odnosno mogućnost promatranja istoga, potrebno je ipak tražiti u 17. stoljeću, o čemu govori *Teorija tranzicije*.¹³ Iako gore spomenuta priča opisuje nastanak prve velike lože u Londonu, što predstavlja velik iskorak u povijesnom razvoju slobodnozidarskog pokreta, začetke spekulativnog slobodnog zidarstva o kojem će u ovom radu biti riječi možemo tražiti u sedamnaestostoljetnoj Škotskoj, primjerice slobodnozidarskoj loži u gradu Dundee koja se sastajala u crkvi sv. Marije koja se u tom mjestu nalazila, a čija je *tranzicija* vrlo iscrpno istražena.¹⁴ Naime, tamošnja slobodnozidarska loža, pretpostavlja se, krajem 17. stoljeća upada u financijske probleme, a koji nisu zaobišli ni druge gilde i strukovne udruge, te svoju „slobodu“ počinju nuditi i svima drugima koji nisu bili dio nekog od obrta koji bi slobodnozidarska loža inače prihvaćala.¹⁵ Ti novopridošli članovi željeli su saznati „tajne“ koje su obrtnici u ložama čuvali, a zauzvrat su nudili ložama plaćanje članarina i drugih davanja što je pridonijelo potrebnom financiranju loža. Prihvaćanje onih koji ne pripadaju određenoj struci javlja se i u ostalim strukovnim udrugama, a između ostalog, bio je to način za stjecanje novih titula i pozicija za sve koji su imali dovoljno sredstava da si ih priušte. Slobodnozidarske lože među prvima su, i možda najaktivnije, pristupile toj pojavi s ciljem održavanja loža, a što je kasnije rezultiralo potpunom promjenom slobodnoga zidarstva. U prilog ovoj tezi ide i odluka gradskog poglavarstva grada Dundee iz 1713. u kojoj proglašavaju kako bilo tko tko se oženi za kćer pripadnika neke gilde ili udruge, tim brakom preuzima/dobiva prava koja je ta udruga jamčila

¹¹ Transkribirani tekst uz translitirani tekst na danas korišten Engleski jezik dostupni su na: The Regius Poem: Halliwell Manuscript. *Pieter Stones: Review of Freemasonry*. Pristupljeno 14.9.2023. URL: <http://www.freemasons-freemasonry.com/regius.html>.

¹² Teorije o ranijoj pretvorbi u spekulativni oblik donose i drugi autori od kojih su vrlo poznate i iscrpne: Freke Gould 1904; Macoy 1989; Ridley 2008.

¹³ Cooper 2007: 10-17.

¹⁴ Stevenson 2011: 281.

¹⁵ Stevenson 2011: 283.

svojim članovima.¹⁶ Iako su u početku članovi takvih loža bili miješani (stvarni obrtnici i oni koji tim obrtima ne pripadaju), s vremenom dolazi do potpunog preuzimanja loža onih koji nisu bili obrtnici, a najčešće su se bavili trgovinom. Ovoj teoriji u prilog idu i saznanja o najstarijoj poznatoj loži koja se zbog toga naziva nultom ložom, onom u gradiću Kilwinning u Škotskoj koja je djelovala već u 1599. godini.¹⁷ Do 1730. godine u londonskim ložama više nije djelovao vjerojatno niti jedan član iz nekog od obrta koji su mogli ući u starije slobodnozidarske lože.¹⁸

2.2. Dolazak slobodnog zidarstva na područje današnje Hrvatske

Za pretpostaviti je kako je uspostavljanju loža u hrvatskim zemljama prethodilo učlanjenje pojedinaca u slobodnozidarske lože izvan granica današnje Hrvatske. Posebice se u vezi s time ističe sudjelovanje hrvatskih plemića i vojnika u sedmogodišnjem ratu, a gdje se neki od njih upoznaju sa slobodnozidarskim ložama. No, dolazak slobodnog zidarstva na prostor Hrvatske moramo tražiti i u stranim pojedincima pripadnicima inozemnih loža, a koji su živjeli i radili na hrvatskom tlu. Iako oni nisu nužno radili na širenju slobodnozidarskih ideja, svejedno ih je potrebno spomenuti kao okvirni prikaz postepenog širenja i utemeljenja slobodnog zidarstva u hrvatskim zemljama.

Danas najraniji poznati zapis koji spominje slobodno zidarstvo u hrvatskim zemljama veže se uz inkvizicijsko suđenje u Zadru 1754. godine protiv francuskog slobodnog zidara Nicholasa (Nikole) Bressona koji je radio kao liječnik u Postirama na Braču.¹⁹ Naime, sam sudski proces bio je, iako je optuženik jedan, podijeljen na dva različita pitanja. Prvo je vezano uz ocjenjivanje slobodnoga zidarstva kao dopuštenoga ili nedopuštenoga te je li Nikola Bresson, slobodni zidar, krivovjernik ili nije. Drugo pitanje koje se u procesu povlači pitanje je „dozivanja demona“ kako bi se obogatili, a koje je navodno organizirao Bartul Guerrieri sa još nekoliko osoba. Nikolu Bressona pokušalo se povezati s namjerama Bartola Guerrierija koji je od nekog svećenika iz Splita dobio knjižicu u kojoj su bili zapisani razni rituali, između ostalog i onaj kako dozvati demona u svrhu bogaćenja. Guerrieri je Nikoli Bressonu pričao o toj knjizi, no Bresson ga je uvijek odvrćao od te ideje te mu govorio da su to besmislice. I prije samog suđenja Bresson je bez zadržke odgovarao svima koji su ga

¹⁶ Jacob 1991: 39.

¹⁷ Cooper 2007: 16-17.

¹⁸ Jacob 1991: 41.

¹⁹ Kovačić 2002: 147.

upitali o slobodnom zidarstvu da je već dvadesetak godina član, no da nije moguće uvesti ih u bratstvo budući da ono na Braču ne djeluje.²⁰ Iz toga je vidljivo kako nije pokušavao nagovarati sumještane na pristupanje slobodnom zidarstvu. Tijekom suđenja shvaćeno je kako s idejom zazivanja demona Bresson nema ništa, a slučaj Bartola Guerrierija je predan svjetovnom sudu. Hvarski biskup je, pak, za Bressona odlučio, iako su ispitivanja navodila potpuno drugačije, da je Bresson opasan zbog svoje veze sa slobodnim zidarstvom te se (vjerojatno) pozivao na bulu *In eminenti apostolatus* pape Klementa XII.²¹, te da je Bresson preopasan da ostane na slobodi i proglasio ga krivovjernikom. Iako je time završeno suđenje, stvarni epilog dogodio se tek naknadno.

Iz Mletaka je, od nepoznatog autora, naređeno da se Bressona oslobodi svih optužbi, budući da je cjelokupno suđenje i postupanje prema njemu bilo protivno mletačkim zakonima i odredbama.²² Osim toga, hvarskom biskupu naređeno je za kaznu doći u Veneciju i upoznati se s onime što je pogriješio od „mudrih“ ljudi, dok je postirski župnik koji je prvi prijavio Bressona i zatražio da ga se strogo kazni bio uhićen i zatvoren.²³ Također, naređena je šutnja o cjelokupnom slučaju te se pretpostavlja kako Bresson više nikada nije imao nikakvih neugodnosti jer je sljedeći poznati spis koji se s njim povezuje onaj o njegovoj smrti. Umro je 23. veljače 1759. godine u Supetru na Braču, a većinu svoje imovine ostavio je za zadužne mise i supetarske siromahe.²⁴

Ova priča dokazuje kako je jedini krimen Nikole Bressona bio to što se otvoreno izjašnjavao kao slobodni zidar, a što su crkvene vlasti ponukane bulom pape Klementa XII. osuđivale i smatrale krivovjerjem. Takva nepovjerljivost i opisivanje slobodnozidarskih ideja kao krivovjernih i štetnih za društvo i Crkvu nastavilo se i kasnije, iako za takvo što nije bilo temelja budući da je jedan od uvjeta pristupanja slobodnom zidarstvu bila upravo pripadnost nekoj religiji i vjera u boga te odanost vladaru i državi.

Tijekom ostatka 18. stoljeća ne spominju se značajniji podatci o slobodnim zidarima na hrvatskim otocima i obali. Pojava organiziranih slobodnozidarskih loža na tim prostorima događa se tek kasnije. Pojava prvih slobodnozidarskih loža na prostoru hrvatskih zemalja nije kasnila mnogo za engleskim slobodnim zidarstvom, odnosno pojavom prve Velike lože u Londonu 1717. godine. Već dvadesetak godina nakon osnivanja spomenute engleske Velike

²⁰ Kovačić 2002: 155.

²¹ Kovačić 2002: 156.

²² Kovačić 2002: 155-156.

²³ Kovačić 2002: 156-157.

²⁴ Kovačić 2002: 159.

lože pojedini Hrvati pristupaju slobodnozidarskim ložama u njemačkim zemljama te onim ložama pod francuskim utjecajem.²⁵ Upravo su članovi potonjih uključili one hrvatske plemiće i časnike koji kasnije slobodno zidarstvo dovode na područje proučavano u ovom radu te dovode do formiranja novog slobodnozidarskog sustava pod ravnanjem grofova Draškovića i Niczkog.²⁶

3. Slobodno zidarstvo u zemljama krune sv. Stjepana

3.1. Grof Ivan VIII. Drašković

Ivan Drašković VIII. rođen je 1740. godine, hrvatski je plemić te pukovnik. Sudjelovao je u Sedmogodišnjem ratu gdje je ranjen i u zatočeništvu u Augsburgu se upoznaje sa slobodnim zidarstvom. Osnivač je više masonskih loža u Hrvatskoj, ali i drugim zemljama Habsburške Monarhije.²⁷ Smatra ga se začetnikom slobodnoga zidarstva u Hrvatskoj zbog osmišljavanja slobodnozidarskog sustava koji po njemu dobiva ime Draškovićeva opservancija, a čiji je prvi veliki majstor sa slobodnozidarskim imenom Jacobus.²⁸ Godine 1783. napušta vojnu službu i umirovljuje se te se posvećuje vođenju vlastitih posjeda Rečice, Steničnjaka i Brezovice te kuće u Zagrebu s biskupskim predijem.²⁹ Umire u 47. godini, 21. veljače 1787. godine u Varaždinu. a u njegovu čast održavaju se posmrtni obredi u ložama diljem Habsburške Monarhije.

Isticao se svojim zalaganjem za svoje podređene, ali i sve druge koji su ga okruživali i među kojima je živio. Veliki dio svojeg bogatstva razdjeljuje anonimno, a slobodno vrijeme koristi kako bi poučio svoje podređene, ali i druge zainteresirane, raznim vrlinama, primjerice pomaganju bližnjima, časti i ljubavi, davao im korisne savjete i slično.³⁰ Na pogrebu u njegovom dvorcu u Klenovniku okupili su se predstavnici svih loža njegovoga sustava, a svaka loža za sebe održala je Rad u njegovu čast.³¹

3.2. Grof Stjepan Niczky

²⁵ Mužić 2000: 12.

²⁶ Mužić 2000: 12.

²⁷ Drašković, Ivan VIII.. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 14. 9. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=16190>>.

²⁸ Laxa, Read 1977: 7.

²⁹ Laxa, Read 1977: 6; Drašković, Ivan VIII.. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 14. 9. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=16190>>.

³⁰ Laxa, Read 1977: 6.

³¹ Laxa, Read 1977: 6.

Drugi osnivač prve velike lože u hrvatskim zemljama je grof Stjepan Niczky, rođen 1747. godine. Već s 26 godina penje se na vrlo visoke pozicije u javnoj službi, postaje banski savjetnik, predsjednik u Ministarstvu financija, komornik i kraljevski namjesnik u Križevcima.³² Sa 21 godinom iniciran je u slobodno zidarstvo u Pešti³³ od francuskog pukovnika Le Claire te su mu dodijeljena tri osnovna i neki „viši“ francuski stupnjevi, pri inicijaciji uzima slobodnozidarsko ime Hyeronimus. U velikoj loži koju osniva s grofom Draškovićem obnaša dužnost zamjenika velikoga majstora, ali ubrzo već 1777. umire.³⁴

3.3. Lože Draškovićevoga sustava

Već dvadesetak godina nakon osnivanja prijespomenute engleske velike lože, pojedini Hrvati pristupaju slobodnozidarskim ložama u njemačkim zemljama te onim ložama pod francuskim utjecajem.³⁵ Upravo su članovi potonjih u slobodno zidarstvo pozvali i uveli one hrvatske plemiće i časnike koji kasnije slobodno zidarstvo dovode na tadašnje hrvatske prostore.³⁶ Vjerojatno već 1764. godine časnici Prve banske krajiške pukovnije u Glini osnivaju prvu slobodnozidarsku ložu u Hrvatskoj, no sa sigurnošću o njoj znamo tek od 1769. godine.³⁷ Ta je loža dobila naziv *L'amitié de guerre*, a osnovao ju je grof Ivan Drašković kojeg se zbog kasnijeg osnivanja prve velike lože smatra utemeljiteljem slobodnog zidarstva u Hrvatskoj.³⁸ Ova loža predstavlja jedan od, ako ne i prvi pravi doticaj Hrvata sa slobodnim zidarstvom u svojoj domovini. Oko godine 1773. u Zagrebu Ivan Drašković utemeljuje ložu Prudentia kojoj je kasnije pripadao i zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac.³⁹ U isto vrijeme, oko 1773. godine župan križevački grof Stjepan Niczky utemeljuje slobodnozidarsku ložu u Križevcima o kojoj nam nije poznato mnogo, također tijekom iste godine utemeljuje i ložu *Vigilantia* u Osijeku.⁴⁰ Godine 1772. u Varaždinu grof Niczky, ruski kapetan Bresci (Brešćić) i odvjetnik Kugler osnivaju „Ložu slobodnih tesara“, koja već iste godine mijenja naziv u *L'union parfaite*, a na čijem je čelu bio grof Nizky.⁴¹ Stvaranjem sve

³² Laxa, Read 1977: 5.

³³ Autor u tekstu krivo navodi da je iniciran u „Budimpešti“ iako u tom trenutku grad Budimpešta još ne postoji. Laxa, Read 1977: 5.

³⁴ Laxa, Read 1977: 5.

³⁵ Mužić 2000: 12.

³⁶ Mužić 2000: 12.

³⁷ Mužić 2000: 12.

³⁸ Mužić 2000: 12.

³⁹ Mužić 2000: 12.

⁴⁰ Laxa, Read 1994: 21, 27; Mužić 2000: 12.

⁴¹ Laxa, Read 1994: 23-24; Mužić 2000: 12-13.

većih veza i prijateljstva grof Drašković i grof Niczky shvaćaju kako dijele ideju o budućnosti hrvatskog slobodnog zidarstva kao potpuno neovisnog od drugih slobodnozidarskih loža, s vlastitom velikom ložom koja bi sve povezivala.⁴² Budući da je sloboda jedan od temeljnih ideala slobodnog zidarstva, njihova želja bila je tome se istinski posvetiti te urediti svoje lože sa *slobodom* kao najvažnijom odrednicom. Ideal slobode doslovno su shvatili te su kasnije raskidali veze u kojima bi ta sloboda bila ugrožena bilo kakvim odredbama i ugovorima. Taj su ideal željeli postići stvaranjem samostalne hrvatske velike lože koja bi imala vlastite konstitucije te slijedila vlastiti obred stvoren po mjeri hrvatskih prostora i tamošnje kulture.⁴³ Budući da su obojica shvaćali nedostatke europskoga slobodnoga zidarstva, odnosno odredaba koje su velike lože u Europi imale, stvaranjem vlastitog slobodnozidarskog sustava željeli su ih ispraviti. Svoju su zamisao obistinili 22. listopada 1775. godine u Brezovici kada se na zajedničkom sastanku lože iz Gline i Zagreba koje je predvodio Ivan Drašković i lože u Varaždinu i Križevcima kojima je upravljao Stjepan Niczky ujedinjuju u provincijalnu veliku ložu, prvu veliku ložu u Hrvatskoj.⁴⁴ Za *ložu-majku* svim navedenim odabrana je loža u Varaždinu, a na sastanku je odlučeno i o novom sustavu te su doneseni potrebni propisi – pravila, ritual, statut i druge odredbe.⁴⁵ Sustav za koji su se odlučili bio je prilagođen za hrvatske uvjete, a ritual koji prihvaćaju sastojao se od tri stupnja – prvoga koji obuhvaća *novake* i *pomoćnike*, drugoga koji obuhvaća *majstore* i *škotske majstore* i trećega koji obuhvaća stupnjeve *devetorice* i *petnaestorice*.⁴⁶ Naziv koji je velika loža uzela bio je *Latomia Libertatis sub corona Hungariae Provincias redacta*, ali je od 1777. kada umire grof Niczky poznatija kao *Draškovićeva Opservancija*. Prije smrti, grof Niczky je uz grofa Draškovića bio zadužen za vođenje poslova Velike lože tako da je za civilna pitanja bio zadužen grof Niczky, a za vojna grof Drašković.⁴⁷ Širenje Velike lože događa se već na sljedećem sastanku u Klenovniku 1777. godine kada joj se priključuju lože *Vigilantia* iz Osijeka, *Invincible aux Bras Armés* iz Like te *Magnanimitas* iz Pešte.⁴⁸ Na istom sastanku odlučeno je o novom administraciji kako bi se poboljšalo djelovanje lože, tako na položaj velikog majstor zasjeda grof Ivan Drašković, zamjenik

⁴² Laxa, Read 1994: 16.

⁴³ Branko Šömen u svojoj knjizi ovakvu ideju komentira kao „prvi moderni i minijturni model hrvatske državne samostalnosti“ zbog ideja koje naglašavaju potpuni samostalnost i prilagođene su kulturi u kojoj djeluju. Šömen 2012: 237.

⁴⁴ Laxa, Read 1994: 16-17.

⁴⁵ Laxa, Read 1994: 16.

⁴⁶ Laxa, Read 1994: 16-17.

⁴⁷ Laxa, Read 1994: 17.

⁴⁸ Laxa, Read 1994: 18.

velikog majstora postaje grof Stjepan Niczky, prvi nadzornik⁴⁹ Alex Pashory iz Varaždina, drugi nadzornik pukovnik Knexevic iz Gline, glavni nadglednik grof Franjo Spleny iz Pešte, govornik Adalbert Barics te tajnik kapetan Pausewin.⁵⁰ Također, prihvaćeni su statut i ritual te je donesena konstitucija kojom se proglašava potpuna samostalnost velike lože od svih ostalih stranih slobodnozidarskih loža.⁵¹ Nakon smrti grofa Stjepana Niczkog, upravljanje velikom ložom koja već 1779. godine obuhvaća 9 masonskih loža preuzima Ivan Drašković.⁵²

Do napuštanja vlastitog sustava Draškovićeve opservancije dolazi krajem 18. stoljeća kada na prijestolje stupa Josip II. Novom reorganizacijom lože u cijeloj zemlji podijelile bi se u sedam pokrajina, što su 28. veljače 1781. godine na skupštini u Pešti prihvatile sve lože Draškovićeve opservancije osim Varaždinske. Time su napustili svoj sustav i prihvatili vrhovništvo Velike lože Habsburške Monarhije.⁵³ Zbog loših rezultata već 1784. pristupilo se reorganizaciji velike lože i njezinih pokrajina te je 22. travnja 1784. među časnicima velike lože odlučeno kako će umjesto sedam, lože rasporediti u četiri pokrajine.⁵⁴

4. Systema Constitutionis Latomiae Libertatis sub Corona Hungaria in Provinciam Redactae

4.1. Odrednice izvora

Temelj djelovanja Draškovićeovog sustava sadržan je u izvoru naslovljenom *Systema Constitutionis Latomiae Libertatis sub Corona Hungaria in Provinciam Redactae*

⁴⁹ Funkcije Prvog i Drugog nadzornika bile su nadgledanje i upravljanje u ime Velikog majstora dvjema komendaturama nazvanim *cis Savam* (Varaždin i Križevci) i *ultra Savam* (Glina i Zagreb). Laxa, Read 1994: 18; Mužić 2000: 13.

⁵⁰ Laxa, Read 1994: 18.

⁵¹ Tekst deklaracije donose Laxa i Read u svojoj knjizi: „Naša je masonska vlast sasvim nezavisna od svih masonskih jurisdikcija. Budući da smatramo da je sloboda temelj slobodnog zidarstva, ne želimo plaćati bilo kakve tribute ili odgovarati bio kojemu stranom masonskom autoritetu. Želimo održavati prijateljske odnose s našom švedskom reformiranom braćom koji rade po Zinnendorfovu sustavu, s braćom grupe vojvode od Brunswicka u Njemačkoj te s braćom vojvode od Mecklenburga u Beču. Mi smo u sporazumu s braćom iz Berlina, koji slijede sustav Striktne Opservancije. Nikad nećemo zaniijekati priznanje bilo kojemu redovnom slobodnom zidaru, pripadao on bilo kojemu Ritualu ili sustavu i uvijek ćemo biti vođeni pravim duhom slobodnozidarskog bratstva. Mi smo utemeljili naš vlastiti Vrhovni autoritet da bismo se uklonili teškoćama komuniciranja s udaljenim masonskim vlastima. Iznad svega cijenimo našu slobodu i nezavisnost.“ Laxa, Read 1994: 19; Šömen 2012: 238-239. Više o Striktnoj Opservanciji: Waite 1996: 352-358. Više o Zinnendorfovu sustavu: Macoy 1989: 396; Waite 1996: 363-364.

⁵² Mužić 2000: 13-14.

⁵³ Šömen 2012: 251-252.

⁵⁴ Šömen 2012: 252.

sastavljenog od nekoliko dijelova: sustav, konstitucija, ritual. Tekst izvora sastavljen je između dvije skupštine održane „22. i sljedećih dana 10. mjeseca“ 1775. godine, a u ovdje proučavanom obliku pravila, konstitucija i ritual usvojeni su i podijeljeni ložama na sastanku starješina loža „12. mjeseca, 17. i sljedećih dana“ 1777. godine.⁵⁵ Izvor je pisan rukom na papiru latinskim jezikom te broji ukupno 75 stranica teksta i slikovnih priloga. Rukopis je iznimno čitak te je u potpunosti sačuvan i cjelovit. Sam izvor sačuvan je u tri primjerka od kojih se dva čuvaju u Budimpešti i jedan Beču. Od njih, potonji je cjelovitiji, odnosno u njemu se nalazi i *Juramentum Fratris Servi* (Prisega brata poslužitelja), a koje u budimpeštanskoj verziji nema. U ovom radu korištene su obje inačice izvora od čega je budimpeštansku uz neke izmjene i dodavanje dijelova bečke inačice 2015. godine objavila Velika loža Hrvatske, dok je cjelovita bečka inačica izvora na internetu dostupna u digitalnom obliku.

Prva dva dijela izvora, Sustav i Konstitucija, pisani su u dva stupca, dok je treći dio, Ritual, pisan u jednom stupcu. Također, Ritual i objašnjenja tapisa pisani su različitim rukopisom od Sustava i Konstitucije te odgovaraju rukopisu bečke inačice izvora. Nažalost, još uvijek nemamo izvore koji bi nam mogli otkriti koliko osoba je sudjelovalo u osmišljavanju i pisanju ovih tekstova. Prvi rukopis manje se pridržava pravilnih redaka, zbog čega tekst često bude ukošen, a kod nabiranja (kada su retci uvučeni) pojedini dijelovi teksta nisu jednako poravnani. Drugi rukopis nešto je uredniji u usporedbi s prvim kada se radi o oblikovanju teksta, odnosno pravilnijem rasporedu redaka te pridržavanju smjera i širine svakog pojedinog retka. Također, drugi rukopis jasnije se pridržava margina stranica te je tekst poravnan prema istima, dok se zbog spomenutog ukošavanja teksta u prvom rukopisu margine nisu ispoštovale u svakom retku na isti način. Stranice u izvoru nisu numerirane, a za potrebe shvaćanja redosljeda stranica na svakoj je u donjem desnom uglu upisana prva riječ sljedeće stranice.

Sustav i Konstitucija podijeljeni su u potpoglavlja. Ona su u Sustavu označena svaka svojim naslovom, dok je konstitucija podijeljena na glave (lat. *Caput*) koje svaka imaju svoj naslov.

Izvor je u cijelosti pisan latinskim jezikom, no pojedini aspekti pisanja razlikuju se u budimpeštanskoj i bečkoj inačici. Dok se u bečkoj inačici sve riječi ispisuju u cijelosti te ih se izbjegava kratiti, u budimpeštanskom rukopisu određene riječi i naslovi pisani su kraticama.

⁵⁵ *Systema* (Budimpešta): 7.

Ističe se tako skraćeno pisanje riječi *Quadrum* koja ovdje označava *ložu* (jednina) i *Quadra* koja označava riječ *lože* (množina). Način na koji se skraćuje jest zamjena riječi simbolom koji je kod jednine (loža) jedan kvadrat, a kod množine (lože) dva kvadrata nacrtana tako da je drugi kvadrat položen na gornji desni kut prvoga kvadrata. Nadalje, skraćuju se titule i nazivi, primjerice: skraćunica *F.* za brata i *F.F.* za braću; *M.Sis.* za *Magister Sedis*, starješinu lože i u množini *M.M.S.S.* za više starješina; *P.M.* za *Provinciali Magister*, pokrajinski majstor i *S.M.* za *Supremus Magister*, odnosno veliki majstor.

Pojam *Ritual* u ovdje korištenom smislu označava ukupnost korištenog namještaja i ostalih stvari, pisane, govorene i pjevane forme, geste i pokrete te sve ostalo, materijalno i nematerijalno, od čega se pojedini *rad* sastoji.⁵⁶ Redom će se nazivati, kao i u izvoru, slobodnozidarski sustav koji je ovim izvorom definiran te ponekad i slobodno zidarstvo u cijelosti.

4.2. Sustav

Prvi od tri dijela na koji se cjelokupni izvor dijeli naslovljen je *Systema*, odnosno *Sustav*. Tekst je napisan na 38 stranica te podijeljen prema temama na 5 dijelova: uvodni dio, *Officia Magistratus (Dužnosti časnika)*, *De Politia (O upravljanju)*, *Instructio M.S. Contra Defectus FF (Naputak za starješinu o prekršajima braće)* te *Supplementum (Dodatak)*.

Za početak jasno se ističe razlog uređenja slobodnoga zidarstva na ovim prostorima na način koji će kasnije biti opisan. Prvenstveni razlozi za novi ustroj bili su rješavanje svih onih stvari koje pojedinca i zajednicu odmiču od služenja Redu te vanjski problemi koji utječu na slobodnozidarski rad kao što je problem da su neki od članova nadzirani.⁵⁷ Iako su uveli promjene, iz načina pisanja o razlozima za njihovo uvođenje vidljivo je poštovanje prema tradiciji i načinu na koji je slobodno zidarstvo uređeno u zemljama i sustavima koje oni smatraju ispravnima. Posebice to vidimo u izjavi kako su slobodni zidari koji pokreću Draškovićev sustav i vode pripadajuće mu lože svjesni da su nesposobni u slobodno zidarstvo uvesti nešto novo i bolje od trenutnoga.⁵⁸ Time se ističe poniznost pred cjelokupnim

⁵⁶ Branko Šömen u Slobodnozidarskom pojmovniku pod pojmom rad upisuje: „Radom se nazivaju ritualni sastanci slobodnih zidara. Postoje obični (redovni), svečani (npr. Na Ivanje), žalobni radovi, radovi pod otvorenim nebom.“, dok pojam „ritual“ opisuje kao: „...ukupnost slobodnozidarskih oblika ponašanja.“. Šömen 2014: 802, 803.

⁵⁷ *Systema* (Budimpešta): 3.

⁵⁸ *Systema* (Budimpešta): 3.

slobodnim zidarstvom te prihvaćanje većine ideja iznesenih u ranijim izvorima koji su uređivali slobodnozidarske lože i sustave.

Godine 1775. „22. i sljedećih dana“ u listopadu donesena je odluka formiranja pokrajine podijeljene na dvije komendature.⁵⁹ Na čelu pokrajine postavljen je jedan pokrajinski majstor (veliki majstor), dok su na čelo komendatura postavljeni po jedan komendator. Uz pokrajinskog majstora vodstvo pokrajine činili su i dva nadzornika od kojih svaka komendatura daje po jednoga, generalni inspektor, govornik i tajnik koji su u poslovima pomagali pokrajinskom majstoru. Uz komendatora u vodstvu komendature bila su i tri nadzornika čiji je posao pomaganje komendatoru, kao i pokrajinskom majstoru u slučaju potrebe. Najniži ustrojstveni oblik činile su same pojedinačne lože kojih je u samom početku bilo četiri: zagrebačka i glinska u „prekosavskoj“ komendaturi te varaždinska i križevačka u komendaturi „s ove strane Save“. Od navedenih funkcija veliki (pokrajinski) majstor bio je biran svake godine, komendatori svake treće godine, dok su se svi ostali časnici birali na općoj skupštini svake dvije godine. Zbog „udaljenosti među mjestima“ i „raznih drugih prepreka“ kako se u izvoru navodi, ovakav sustav napušten je već dvije godine poslije te je 24. veljače „i sljedećih dana“ 1777. (5777. u izvoru) godine donesena odluka kako će Pokrajina biti ustanovljena s velikim majstorom na čelu, kojemu će biti pridodan pokrajinski majstor koji ga mijenja u odsutstvu te provodi nadzor rada loža.⁶⁰ Osim dvojice na spomenutim funkcijama u vodstvu sustava, ustroj je sveden samo na sedam loža koje su njima podređene te koje imaju vlastiti poseban ustroj i dužnosti.

Kao temeljna odrednica i možda najvažniji razlog stvaranja novog sustava posebno se ističe izjava kako je najviši ideal ovoga sustava *sloboda*, zbog čega odbijaju biti podložni bilo kome, ponajviše nekom drugom slobodnozidarskom sustavu ili autoritetu. Ta ideja javlja se u trenutku iznimno velike zainteresiranosti za razna inicijacijska društva u Europi te postaje možda centralna za stvaranje distinkcije od drugih sustava ili društava. Unatoč tome, ističe se nastavak prijateljstva s određenim sustavima i pripadajućim im pojedincima slobodnim zidarima: „reformirana braća u Švedskoj“, „u Monarhiji s onima koji se nalaze pod grofom Braunschweigom“, „onima u Beču pod grofom Mecklenburgom“, te „onima u Kraljevini

⁵⁹ Izvor navodi godinu 5775., tzv. „godinu slobodnoga zidarstva“ kako ju naziva Anderson u svojim Konstitucijama, odnosno Godinu svjetlosti (lat. *Anno Lucis*; *A.L.*) koja se izračunava dodavanjem 4000 godina današnjoj kalendarskoj godini. Ovaj izračun dobiven je putem vjerovanja kako je Zemlja nastala četiri tisuće godina prije rođenja Isusa Krista, odnosno kako se Biblijski stih Postanka 1,3: „I reče Bog: "Neka bude svjetlost!" I bi svjetlost.“, zbilo četiri tisuće godina prije Krista. Zbog toga, kao i zbog važnosti svjetla kao slobodnozidarskog simbola, ovakav izračun godina postao je jedan od važnijih u cjelokupnoj simbolici slobodnozidarskoga pokreta. Macoy 1989: 700.; Waite 1996: 480.; *Systema* (Budimpešta): 4.

⁶⁰ *Systema* (Budimpešta): 5.

Hrvatskoj koji ovise o Berlinskoj loži“.⁶¹ Nadalje, ističe se prijateljstvo sa svom drugom regularnom braćom, odnosno regularnim slobodnozidarskim ložama⁶² u koje se Draškovićev sustav pokušava prema svojim idejama i načinu rada smjestiti, no zbog poteškoća s komunikacijom, primarno zbog, navodi se, udaljenosti, nije u mogućnosti održavati snažnije veze. Upravo je to razlog stvaranja posebne samostalne i slobodne slobodnozidarske pokrajine u kojoj će slobodni zidari s prostora koje će pokrajina obuhvaćati moći nesmetano djelovati i doprinostiti slobodnom zidarstvu u cijelosti te zemlji u kojoj djeluju.

Neovisnost i potpuna sloboda loža pod Draškovićevim sustavom posebno se očituje u tome što je svaka loža u potpunosti samostalna u odlučivanju i obavljanju svojih poslova, a jedina obveza prema pokrajinskoj loži i pokrajinskomu majstoru jest slanje izaslanika na godišnju skupštinu.⁶³ Lože su dužne, na poziv pokrajinskog majstora poslati po dva izaslanika koji na godišnjoj skupštini pokrajine izabiru veliki pokrajinski majstor te starješine pojedinih loža.

Iako je način djelovanja i ustroj usmjeren prema regularnom slobodnom zidarstvu, lože Draškovićevoga sustava ipak nisu zadržale sve fizičke simbole korištene u ložama. Zbog velikog opreza za očuvanje slobodnozidarskih *tajni*, a najviše vezanog uz osiguravanje da *profani* ne saznaju njihovu pripadnost slobodnom zidarstvu, Draškovićeve lože odbacile su korištenje regalija i ostale opreme, osim one opreme potrebne za ritual, a koja će biti analizirana kasnije u ovom radu.⁶⁴ Iako se regalije i većina druge slobodnozidarske opreme nisu koristile, prihvaćanjem pravila ovoga sustava lože su se obvezale svakom novom slobodnom zidaru iste detaljno objasniti zbog iznimno velikog simboličkog značaja koji nose. Nadalje, u svrhu smanjivanja opasnosti po sustav i očuvanja slobodnozidarskih *tajni*, svaki novoprimljeni član izabirao je ime kojim ga se nužno oslovljavalo u razgovorima ili prepiskama.

⁶¹ *Systema* (Budimpešta): 5-6.

⁶² Regularnom slobodnozidarskom ložom smatra se svaka loža koja ispunjava određene uvjete od kojih su možda najvažniji to da svi članovi moraju vjerovati u Boga, da prihvaća samo muškarce te da zabranjuje rasprave o politici i religiji u loži. Uz pitanje regularnosti često se govori i o pitanju prihvaćenosti pojedine lože. Prihvaćene lože su one koje zatraže i dobiju priznanje najvažnijeg slobodnozidarskog autoriteta Ujedinjene velike lože Engleske (United Grand Lodge of England), odnosno zatraže i dobiju priznanje od prihvaćenog slobodnozidarskog autoriteta u zemlji (danas Velike lože starih, slobodnih i prihvaćenih zidara hrvatske u Republici Hrvatskoj). Usprkos naslovu, vidi više u: Hodapp 2022: 119-129.

⁶³ *Systema* (Budimpešta): 6.

⁶⁴ *Systema* (Budimpešta): 6.

Pravila zapisana u ovom izvoru dana su na potpisivanje svim ložama Draškovićevoga sustava „17. i sljedećih dana“ prosinca 1777. (5777. u izvoru) godine.⁶⁵

Drugi dio naslovljen *Oficia Magistratus*, Dužnosti časnika, vrlo detaljno objašnjava konkretne poslove i dužnosti časnika pojedinih loža, odnosno svih onih koji se nalaze na nekoj od funkcija ključnih za provođenje rada i djelovanja lože. Tako se velikoga majstora zadužuje za provođenje i upravljanje svime za boljitak i na dobro Velike lože, ali i slobodnoga zidarstva u cijelosti. Također, propisuje se kao dužnost velikomu majstoru bdijenje nad ložama i članovima održavanjem stalne prepiske te ga se obvezuje na barem jedan posjet svakoj loži godišnje. Time veliki majstor zauzima centralno mjesto primarno u nadzoru lože te kao jedan od uzora za sve starješine loža i slobodne zidare u velikoj loži. Pokrajinski majstor koji je u radu dužan pomagati velikom majstoru također je zadužen za bdijenje nad ložama i članovima u svojoj pokrajini, održavanje prepiske, osiguravanje poštivanja pravila i održavanje pravilnih sastanaka. Osim toga, dužan je prikupljati od loža svoje pokrajine polugodišnja izvješća. Ta izvješća prikuplja oko dana sv. Ivana Krstitelja (24. lipnja) te oko Božića (25. prosinca), a ona služe primarno za praćenje rada i djelovanja pojedinih loža. Zbog prikupljanja izvješća od kojih sastavljaju vlastito izvješće za velikog majstora, dvojica pokrajinskih majstora zadužena su i za davanje izvješća o svim internim poslovima i poslovima vezanim uz profane na općoj skupštini svake dvije godine.

Unutar pojedinih loža dužnosti su podijeljene između starješine lože i ostalih časnika lože. Dužnosti su starješine lože brinuti o loži i njezinim članovima, brinuti o „svetom poslu“ slobodnih zidara i održavanju običaja, planirati i provoditi aktivnosti lože pri čemu je posebno naglašeno humanitarno djelovanje, vođenje prepiske s pokrajinskim majstorom te traženje i provođenje ideja koje mogu biti od koristi loži, pokrajini ili slobodnom zidarstvu u cijelosti. Također, dužnost je starješine lože slijediti upute pokrajinskog majstora te istinito prikazati sve stvari vezane uz ložu velikom majstoru kada dođe u posjet.⁶⁶ Osim starješine lože među časnike spadaju nadzornici, tajnik, milosrdnik i cenzor, a njihove dužnosti sadržane su djelomično u dužnostima starješine lože. Primarno su dužni za pomoć pri upravljanju ložom, odnosno upravljanjem pojedinim poslovima i aspektima djelovanja lože kojoj pripadaju. Iako su pojedine njihove dužnosti navedene u ovom dokumentu, propisano je kako će se detaljnije, zbog svih mogućih specifičnosti koje mjesto gdje je neka loža ili sama loža može imati, definirati u statutima koje svaka loža donosi za sebe i svoje članove. Na

⁶⁵ *Systema* (Budimpešta): 6-7.

⁶⁶ *Systema* (Budimpešta): 8.

kraju ovoga dijela *Sustava* propisana su opća pitanja o kojima pokrajinski majstor podnosi izvještaj, a podijeljena su na pitanja o radu loža, poštivanju propisa, odlukama o prekršajima, stanju riznica, humanitarnom djelovanju i odnosima među članovima; na pitanja o pojedinim članovima u kojima se navodi njihov odnos prema slobodnom zidarstvu i radu unutar loža, njihovom ponašanju i zalaganju, glavnim strastima i čime se član bavi u slobodno vrijeme te zaslužuje li promaknuće u viši stupanj ili je prije toga potrebno ispraviti neku od mana koja to promaknuće sprječava; te na pitanja vezana uz profane poslove po mjesecima u kojima se definiraju prijatelji Reda⁶⁷ i načini na koje im se može pomoći, kao i neprijatelji Reda i načini kako ih je moguće spriječiti u prouzrokovanju štete za lože ili Red. Naravno, uz ta pitanja u izvještaj se uključuje i sve drugo što sastavljač izvještaja smatra bitnim.⁶⁸

Treći dio *Sustava* naslovljen *De Politia*, O upravljanju, nastavlja se na prethodni o dužnostima pokrajinskih majstora i njihovih časnika te starješina loža i časnika pojedinih loža. Ovo poglavlje donosi konkretnije opise načina na koji lože obavljaju poslove od koristi za Red, ložu ili članove. Među najbitnijim od poslova ističe se održavanje Radova koji se sazivaju zbog primanja novih članova u Red, uvođenja u stupnjeve, isključivanja članova zbog značajnih prijestupa, različitih važnih svečanosti te biranje poslanika za opće ili oblasne skupštine.⁶⁹ Ložu saziva starješina, a njegovu odluku provodi nadzornik ili drugi član kojeg starješina za to zaduži. Kako bi se održala potpuna tajnost sastanaka posebno je istaknuto održavanje straže i osiguravanje potpune privatnosti čak i tada kada se sastanak lože održava na otvorenom. Kako bi loža mogla djelovati i kako bi se sastanci mogli održavati, lože biraju svoje časnike većinom glasova članova lože, pri čemu starješina lože daje dva glasa, a ostali članovi po jedan glas.⁷⁰ Sve druge poslove vezane uz djelovanje lože, a koji nisu ranije navedeni kao uvjet sazivanja lože, obavlja se na redovnim sastancima gdje doneseni zaključci moraju biti nedvosmisleni, a načini provedbe svih donesenih odluka jasno definirani. Tajnik lože dužan je o svakom takvom sastanku voditi zapisnik.

Za upravljanje ložama posebno je istaknuta potreba stalnog održavanja prepiska loža međusobno te loža i velike lože. Već spomenut problem u dubljem proučavanju djelovanja Draškovićeve opservancije i loža koje su joj pripadale vezan uz šifriranje prepisaka i kasnije uništavanje zbog održavanja što je moguće veće tajnosti rada ističe se u nekoliko redova ovoga poglavlja. Naime, propisuje se kako će ključ šifriranja i načini na koje se vode

⁶⁷ Šömen 2012: 247.

⁶⁸ *Systema* (Budimpešta): 9-10.

⁶⁹ *Systema* (Budimpešta): 10.

⁷⁰ *Systema* (Budimpešta): 10.

prepiske biti poznati starješini lože, a koji ga ne smije otkrivati drugima osim „braći višega stupnja i tajniku“.⁷¹ Također, propisano je kako će braća koji su preuzeli poslove ili dužnosti starješinu o njima izvještavati koliko često je potrebno, a ako nisu u mogućnosti dati izvještaje usmeno iste će slati pismeno za što će se napraviti poseban privremeni ključ za šifriranje za samo tu svrhu te će se prepiska nakon završetka obavljanja posla ili dužnosti spaliti. Također, posebno je napomenuto kako se svi dokumenti i prepiske čuvaju kod starješine u čvrstoj škrinjici, a u slučaju zarobljavanja starješine, bolesti ili odsustva ta se škrinjica nosi prvome ili drugome nadzorniku, ili tajniku koji, zbog toga, moraju znati gdje se škrinjica nalazi i imati joj pristup.⁷²

Iznimno istaknuta potreba osiguravanja tajnosti rada nastavlja se u još jednoj dužnosti starješine, nadzoru sumnjivih osoba. Starješina je dužan imenovati dovoljno braće da se omogući nadziranje, istraživanje i obilaženje svih onih osoba za koje se smatra da na neki način ugrožavaju tajnost rada ili neko djelovanje loža. Braća za to imenovana dužna su što brže spriječiti sve ono što bi moglo ugrožavati red ili učiniti štetu slobodnomu zidarstvu.⁷³ Nadalje se opisuje način na koji se taj posao obavlja, odnosno konkretni načini kako obavljati nadziranje te kako spriječiti štetu po nekog brata, ložu ili slobodno zidarstvo. Naime, nadziranje se, ako je moguće, obavlja tako da se imenovani brat upozna sa sumnjivom osobom i pokušava ju prijateljski odvratiti od svega što se smatra ugrozom po red, a ako to nije moguće, starješina osigurava brata ili ložu koju sumnjiva osoba ugrožava na način da se sumnjivca ili ložu stavlja izvan međusobnog dosega te time onemogućava sprovođenje bilo kakvih štetnih djelovanja.

Prepiska je istaknuta kao najvažnije oruđe u iskorištavanju svih mogućih prilika koje se pojave, ali i kako bi se osiguralo najbolje moguće djelovanje svih loža. Zanimljiv je način na koji se prepiska kojom se dijele i šire informacije posebno naglašava više puta u Sustavu. Vidljivo je kako je važnost pravovremenog informiranja bila iznimno bitna kako bi se osiguralo iskorištavanje svih mogućnosti te detaljno pratio rad svih loža, ali i pojedine braće. Možemo pretpostaviti kako je to rezultiralo potpuno transparentnim djelovanjem loža prema velikoj loži te odličnu mogućnost uočavanja i brzog ispravljanja čak i najmanjih grešaka ili problema.⁷⁴

⁷¹ *Systema* (Budimpešta): 11.

⁷² *Systema* (Budimpešta): 13-14.

⁷³ *Systema* (Budimpešta): 11.

⁷⁴ *Systema* (Budimpešta): 13.

Za kraj, određeno je kako svaka loža ima svoju riznicu i njome upravlja potpuno samostalno bez polaganja računa višim časnicima. Navodi se kako se financije iz riznice koriste primarno za četiri cilja: zajedničku korist i provođenje svih slobodnozidarskih poslova, pomoć braći s problemima koje nisu svojim djelovanjem prouzročili, humanitarnim djelovanjem prema potrebitima – prosjacima, bolesnicima, siročadi i mrtvima, nagrade za profane koji su od koristi Redu ili mu aktivno pomažu.⁷⁵ Dva cilja odnose se na djelovanje lože i tekuće poslove, no zanimljivo je istaknuti kako se dva od četiri cilja odnose na izdatke za pomoć potrebitima. Ta pomoć nije osigurana samo za slobodne zidare, već je posebno istaknuto pomaganje svima onima kojima je pomoć potrebna, a neke od njih čak se i izravno navodi.

Sljedeći dio Sustava naslovljen je *Instructionis Magistri Sedis contra Defectus Fratrum*, odnosno Upute za starješinu o prekršajima braće. Iako je, kako se u prvom paragrafu nalazi, slobodnozidarska loža sastavljena od izabranih kandidata koji iskazuju određene vrline i svojevrijedno prihvaćaju djelovati unutar granica koje su im zadane te živjeti moralno i ispravno, i među njima se može naći onih koji će napraviti greške.⁷⁶ Kako bi se umanjio broj grešaka i problema te se umanjila njihova štetnost, osmišljeni su naputci za djelovanje protiv istih. Prekršaji su podijeljeni u dvije skupine: prekršaji nekog od braće protiv drugoga brata, prekršaji nekog od braće protiv Reda.⁷⁷ U prvom slučaju, rješavanje problema vezanih uz prekršaj prepušta se starješini lože ili loži. Za pretpostaviti je kako se načini na koji se rješavaju problemi koji spadaju u drugi slučaj primjenjuju u sličnom ili istom obliku prema braći koja počine prekršaje iz prve skupine. Prekršaje braće protiv Reda, a koji bi mogli nanijeti štetu slobodnom zidarstvu, rješava se u nekoliko koraka, po potrebi. Prvi korak jest razgovor starješine s bratom koji je počinio prekršaj gdje starješina prijateljski i dobronamjerno upozorava brata i traži njegovo iskreno žaljenje za počinjen prekršaj te iskreno pokajanje.⁷⁸ Ako to ne uspije, drugi korak je ozbiljno upozorenje starješine u pratnji dva nadzornika te upozoravanje brata da će, ako se ne popravi, njegov prekršaj iznijeti i prepustiti loži na ispravljanje.⁷⁹ Ovdje se već očituje mnogo ozbiljniji nastup koji na određeni način dovodi u pitanje dobar glas koji brat ima pred ostalom braćom. Dva upozorenja prije mnogo ozbiljnijih i pogubnijih koraka po brata koji se ogriješio o pravila lože ili Reda nalaze se i u Andersonovim konstitucijama, gdje isto tako predstavljaju prvi i najvažniji korak u

⁷⁵ *Systema* (Budimpešta): 14.

⁷⁶ *Systema* (Budimpešta): 14.

⁷⁷ *Systema* (Budimpešta): 15.

⁷⁸ *Systema* (Budimpešta): 15.

⁷⁹ *Systema* (Budimpešta): 15.

rješavanju problema.⁸⁰ Treći korak, ako je prekršaj produkt neke loše navike koju je teško ispraviti, brata se postupno udaljava iz društva i dodjeljuju mu se braća koji ga počinju nadzirati kako ne bi nanio veću štetu.⁸¹ Zadnji, četvrti korak odnosi se na teške prekršaje počinjene s predumišljajem, planirane prekršaje koji za cilj imaju nanošenje ozbiljne štete Redu. On se sastoji od udaljavanja brata iz Reda te obavještavanja ostalih loža o bratu i počinjenom prekršaju. Kaznu za prekršaj izriču veliki i pokrajinski majstori.⁸² Osim ovih načina rješavanja prekršaja, spominju se i kazne koje se mogu nekome propisati, a to su: ukor, isključenje i udaljenje.⁸³ Ipak, i u ovom aspektu upravljanja ložama postoji naputak koji nam pokazuje želju za ispravljanjem prekršaja i ispravljanjem loših postupaka braće. Radi se o naputku da svatko komu je izrečena neka od kazni ima pravo žaliti se ili pokajati općoj skupštini ili zatražiti za sebe povjerenstvo od nekoliko starješina i starije braće koje će ga nadzirati.⁸⁴ Taj nadzor u koji se uključuju braća iz lože o čijim pravilima se netko ogriješio u određenim aspektima podsjeća na odredbu Andersonovih konstitucija koja govori kako će o prigodnim kaznama ili oprostima odlučivati članovi lože.⁸⁵

Posljednji dio Sustava jest *Supplementum*, Dodatak u kojem se nalaze dodatne informacije za vođenje lože ili za pojedina pitanja i probleme. Prva tri paragrafa koja donose korisne informacije bave se djelovanjem loža.⁸⁶ U slučaju odsustva ili spriječenosti velikog majstora tijekom obilaska loža, on imenuje pokrajinskog majstora ili nalaže nekom od starješina loža da obiđe lože u pokrajini i o tome sastavi detaljan izvještaj. Drugi paragraf definira situaciju kada je nemoguće održati godišnju skupštinu, što se tada rješava tako da veliki majstor starješinama izlaže razlog nemogućnosti održavanja skupštine te ih saziva u manjim skupinama. Treći paragraf dopušta ložama da ne uvide dužnost cenzora ako se posao koji bi obavljao već obavlja na prihvatljiv način.

Velik dio Dodatka odnosi se na ideje vezane uz traženje i biranje mogućih kandidata te određivanje načina na koji se ocjenjuje prikladnost kandidata za inicijaciju ili za napredovanje u stupnjevima. U loži se pak kandidate dijeli u dvije skupine, oni koji svojim vrlinama bitno utječu na druge oko sebe te oni osrednji od kojih se ne može očekivati obavljanje određenih uloga u Redu. Kako bi se osiguralo što bolje obavljanje poslova i

⁸⁰ *The Constitution* (1723.): 60-61.

⁸¹ *Systema* (Budimpešta): 16.

⁸² *Systema* (Budimpešta): 16.

⁸³ *Systema* (Budimpešta): 16.

⁸⁴ *Systema* (Budimpešta): 16.

⁸⁵ *The Constitution* (1723.): 54.

⁸⁶ *Systema* (Budimpešta): 16-17.

poticalo napredovanje članova, spominje se potreba definiranja tri točke: poseban izbor pri primanju braće, poučavanje braće prema općim načelima te osiguravanje da svu braću nadahnjuje zajednička ljubav prema Redu.⁸⁷

Objašnjenje prve točke primarno je pisano za starješine kako bi ih primijenili u svojim ložama. Osim vrlina i kvaliteta koje kandidati moraju iskazati, ovdje se dodatno govori o tome da je članove moguće tražiti na više načina, primjerice među onima koji su omiljeni u nekoj skupini za koju se zna da obiluje vrlinama. Također, napominje se kako je potrebno kandidate tražiti među svim staležima kako bi, između ostaloga, lože prikupljale mnogo više različitih informacija od važnosti za Red. Ovdje se kao primjer zanimanja koja komuniciraju s mnogima, kreću se u mnogim društvenim krugovima te drže mnoge informacije navode liječnici, dvorski sluge i ispovjednici te se dodatno komentira njihova diskrecija i šutljivost vezana uz informacije koje su im u povjerenju dane.⁸⁸ Vrijeme potrebno za iniciranje kandidata razlikuje se ovisno o tome kakva je potreba za tim kandidatom. Ako on donosi bitnu korist koju je potrebno što prije uvesti u Red, prima ga se po žurnom postupku. U protivnom, potrebno je da ga šest mjeseci nadzire jedan od braće imenovanih za to te podnese starješini detaljan izvještaj, nakon čega kandidata dodatnih šest mjeseci nadzire drugi brat za to imenovan te isto tako starješini podnosi detaljan izvještaj.⁸⁹ Razdoblje za provjeru kandidata drastično se razlikuje s razdobljem koje propisuju Andersonove konstitucije, gdje je jedan mjesec određen za provjeru kandidata.⁹⁰ Osim kako bi se ocijenilo kandidata zaslužuje li primitak u Red ili ne, ovim se postupkom priprema braću imenovanu za nadzor kandidata za stupanj odabranih, odnosno provjerava zaslužuju li taj stupanj. Nastavlja se kako u provjeravanju kandidata ne treba odustati od kandidata koji pokazuju neke mane, budući da se one mogu promijeniti, a nova znanja i navike naknadno naučiti. U tome ipak treba pripaziti kako se iskvarenost nekada može izvana činiti kao vrlina, zbog čega se oba izvještaja uzimaju u obzir i daje ocjena koja sadržava baš sva opažanja.

Napredovanje u stupnjevima zahtijeva od starješina što bolju procjenu određenoga brata. Ta procjena ne smije biti temeljena na vremenu koje je netko proveo u Redu, već mora biti usmjerena isključivo na djelovanje unutar i izvan loža te vrline i kvalitete potrebne za prihvaćanje u određen stupanj.⁹¹ To se radi kako bi se svi oni na nižim stupnjevima mogli

⁸⁷ *Systema* (Budimpešta): 18.

⁸⁸ *Systema* (Budimpešta): 18.

⁸⁹ *Systema* (Budimpešta): 18-19.

⁹⁰ *The Constitution* (1723.): 59.

⁹¹ *Systema* (Budimpešta): 20.

ugledati na one koje se promiče u viši stupanj. Time se ocrtavaju konkretne karakteristike poželjne za više stupnjeve, a na kojima svako željan unaprjeđenja može raditi. Uz to, starješina posebnu pažnju mora posvetiti kandidatima za časničke funkcije, a koji moraju biti braća koja su svojim djelovanjem zaslužili biti izabrani na vrlo odgovorna mjesta unutar lože.⁹² Od tih dužnosti, na mjesta prvog i drugog nadzornika mogu biti izabrani oni koji su primili drugi stupanj, dok na funkcije cenzora, tajnika i milosrdnika mogu biti izabrani i oni koji su inicirani u prvi stupanj.

Druga točka, poučavanje o nekim univerzalnim slobodnozidarskim vrijednostima usmjerena je na općenitu pomoć potrebitima. Za ispunjavanje tog cilja koristi se riznica lože koja se dijeli pola za potrebe lože i braće te pola za pomoć profanima. Ovaj cilj prvenstveno se ispunjava kako bi se radilo na općem boljitku ljudskoga društva, posebice pomaganjem najpotrebitijima. Od načina na koji takav rad može izgledati navodi se sina nekog časnog oca obitelji s više djece da se zaposli u obrtu, pomogne nadarenom studentu, preuzme financiranje liječenja neke bolesti, pokopa umrloga ili nešto tome slično.⁹³ Pronalazak takvih situacija u kojima se može pružiti pomoć dužnost je starješine koji, također, osim svojim riječima voditi braću mora i svojim djelima. Zbog toga, starješina se mora potruditi posebno istaknuti u pomoći onima kojima je potrebna. Osim prema potrebitima, slobodni zidari moraju pomoći i u boljitku društva u cijelosti. To se postiže tako da slobodni zidari postanu pozitivan primjer u društvu, rade na svojoj vidljivosti i pokušaju širiti određena znanja koja mogu društvu biti od koristi.⁹⁴ Nadalje, potrebno je braću poučavati o ljubavi prema prijateljstvu, iskrenosti, plemenitosti, povjerljivosti i blagonaklonosti. Sve spomenute vrline nužno je čuvati i razvijati kako bi ih svaki slobodni zidar mogao iskoristiti u svojem djelovanju. Sljedeće čemu se treba poučiti svu braću je ljubav prema jednakosti. U ovom se dijelu vrlo jasno ističe jednakost svih ljudi, neovisno o bogatstvu ili staležu.⁹⁵ Ističe se kako su razlike u staležima umjetno stvorene te da su zakoni krojeni tako da moć daju višim staležima, istovremeno omogućujući izrabljivanje nižih staleža. Posebno je istaknuta i opisana ideja kako treba omogućiti vertikalnu pokretljivost društva ovisno o zaslugama pojedinca tako da se ostvarivanje bogatstva i moći postiže osobnim zaslugama, a ne rođenjem ili dodijeljenim statusom u društvu. Iako je iznesena takva ideja, ipak je istaknuto kako staleži moraju ostati, ali u izmijenjenom obliku. Također, preporuča se onima koji imaju podanike ili

⁹² *Systema* (Budimpešta): 21.

⁹³ *Systema* (Budimpešta): 22.

⁹⁴ *Systema* (Budimpešta): 23.

⁹⁵ *Systema* (Budimpešta): 26-28.

sluge da prema njima bude blag i pažljiv te da im ne čini dodatne teškoće. Nadalje, braći je potrebno usaditi šutljivost kojom se osigurava nesmetan i tajni rad lože i Reda.⁹⁶ Često spomenuta tajnost i ovdje je vrlo istaknuta. Posebno se upozorava kako je potrebno pripaziti na one članove koji su u vrlo bliskom odnosu s nekom ženom ili profanim kako ne bi otkrili bilo značajne stvari, ili čak i one od malog značaja. Sljedeća vrlina koju je potrebno njegovati je entuzijazam koji mora biti vrlo istaknut.⁹⁷ On je bitan kako bi svaki slobodni zidar nastavio ispravno raditi čak i kada ga se od toga pokušava odvratiti. Uz to, bitan je kako bi se u djelovanju i radu stalno stremilo boljim rezultatima, bilo u radu na sebi ili u djelovanju unutar i izvan lože. Entuzijazam se veže uz sljedeću vrlinu koju je potrebno poticati među braćom – nepokolebljivost.⁹⁸ Nepokolebljivost je potrebna kako bi se i kroz poteškoće moglo proći do ostvarenja cilja. Posljednja vrlina o kojoj je bitno učiti braću jest ljubav prema djelovanju, odnosno ljubav prema radu.⁹⁹ Prvenstveno se ovdje ističe kako oni koji imaju mogućnosti moraju koristeći te mogućnosti djelovati na primjeren način. Zadatci koji se preuzimaju moraju biti u skladu s mogućnostima pojedinog brata, tako da se što je moguće više iskorištava njihovo znanje i iskustvo. Valja spomenuti kako je u usporedbi s Andersonovim konstitucijama Draškovićev sustav detaljnije eksplicitno naveo vrline koje su poželjne i koje treba uzgajati i mane kojih se treba riješiti.

Nastavno na zadnju vrlinu propisano je kako će se braći prvoga stupnja dodijeliti razne teme koje će obraditi i izložiti, a prema njihovom zvanju, znanju ili iskustvu.¹⁰⁰ Teme pak moraju biti izabrane tako da donose opću korist. Neke od tema predložene su u izvoru, a raspoređene su prema zanimanju brata koji ih je dužan obraditi. Primjerice, navedeno je po nekoliko tema za svećenike, vojnike, državne dužnosnike, učitelje morala i pravnike i publiciste.¹⁰¹ Teme koje su istaknute većinom se odnose na preispitivanje uvriježenih misli i zakona te mogućnosti za uvođenje pozitivnih promjena koje bi donijele korist većem broju ljudi. Sve rasprave podnose se napisane i nužno ih je čuvati i predstavljati braći, a ako se nađe neka koja se ističe kvalitetom tiskat će ju se kako bi se mogla širiti u društvu.¹⁰² Oni koji nemaju intelektualne sposobnosti ili želju pisati rasprave o kompleksnim temama svoje

⁹⁶ *Systema* (Budimpešta): 28-29.

⁹⁷ *Systema* (Budimpešta): 29-30.

⁹⁸ *Systema* (Budimpešta): 30-31.

⁹⁹ *Systema* (Budimpešta): 31-32.

¹⁰⁰ *Systema* (Budimpešta): 32.

¹⁰¹ *Systema* (Budimpešta): 32-34.

¹⁰² *Systema* (Budimpešta): 34.

djelovanje trebaju prilagoditi i usmjeriti prema dobrotvornim djelima, podučavanju siročadi, zajedničkim poslovima u loži, pomaganjem siromašnih i tome slično.¹⁰³

Dvojicu starješina koji se posebno ističu svojim vrlinama i u svojem djelovanju skupština može uz velikog i pokrajinskog majstora imenovati u posebno tijelo koje uvijek prisustvuje skupštini i koje vodi posebnu knjigu u koju se upisuju najistaknutija i najzaslužnija braća koja zaslužuju takvo javno priznanje.¹⁰⁴ Knjiga nazvana *Monumentum Gratitudeinis* čita se svake pete godine te je poseban način izražavanja zahvalnosti za djelovanje nekog starješine ili brata.

Zadnja vrлина koja se navodi jest časnost.¹⁰⁵ Ona je navedena kao nešto što se podrazumijeva kao potrebno za slobodnoga zidara. Časnost se ovdje dovodi u vezu s vjerom te se ističe kako je potrebno iskreno vjerovanje za biti slobodni zidar. U slučaju da se neki od braće počne preispitivati u svojoj vjeri i krene u smjeru ateizma, dužnost je starješine da ga diskretno podsjeti na njegovu vjeru. Također, navodi se kako je potrebno poticati braću na praćenje i poštivanje propisa crkve kojoj pripadaju te prisustvovanje bogoslužjima. Na nju se kasnije nadovezuje dužnost da se prijatelju ukaže na njegove mane ili greške te mu ih se pomogne ispraviti ako je to moguće.¹⁰⁶

Uz sve to, vrlo je važno da slobodni zidar poštuje i slijedi zakone i običaje države u kojoj živi te da poštuje vladara.¹⁰⁷ Posebno se ovdje osuđuje one koji zbog osobne koristi zanemaruju državu i rade protivno prihvaćenih zakona. Na vrlo sličan način isto pitanje uređuju i Andersonove Konstitucije u kojima se izrijeком navodi zabrana sudjelovanja u urotama i pokušajima rušenja poretka.¹⁰⁸ Ono što je bitno osigurati jest pomoć za ugrožene i slabe, u čemu je ponovno istaknuta dobrotvorna djelatnost Reda. Poticanje na stalno razmišljanje o zakonima i običajima također dovodi do uočavanja problema koje je potrebno pokušati ispraviti. Ovime se Draškovićeva opservancija stavlja u službu države, iako se ranije spominju problemi unutar iste, primjerice velike nejednakosti. Ta služba za cilj ima boljitak te je u potpunosti dobronamjerna, što se vidi iz brojnih spominjanja kako se ne smije protiv države i vladara raditi protivno zakonima.

¹⁰³ *Systema* (Budimpešta): 34.

¹⁰⁴ *Systema* (Budimpešta): 34-35.

¹⁰⁵ *Systema* (Budimpešta): 35-36.

¹⁰⁶ *Systema* (Budimpešta): 37-38.

¹⁰⁷ *Systema* (Budimpešta): 36.

¹⁰⁸ *The Constitution* (1723.): 50.

Na kraju, vrlo je podrobno objašnjena ideja slobode, kako osobne tako i slobode koja je upisana u naziv ovoga Reda. Među rijetkim spominjanjima u izvoru, uz slobodu i neovisnost Reda od ostalih slobodnozidarskih autoriteta zapisano je kako će se uz volju *Supremo Architecto*, Velikoga Graditelja, ta sloboda i neovisnost očuvati i u budućnosti.¹⁰⁹ Sloboda koja se ovdje spominje najviše se očituje u samostalnom upravljanju i biranju na temelju zasluga i vrlina te donošenju propisa prema idejama koje su prihvaćene kao pozitivne. Ponovno se i ovaj aspekt dodatno osigurava pravilnim izborom novih kandidata koji moraju iskazati iskrenu želju za prihvaćanjem tih pravila i običaja te pokazati kako posjeduju tražene vrline. Cijeli se, tako, Sustav temelji na osobnim vrlinama te biranju najizvršnijih muškaraca, neovisno o njihovom staležu, društvenom statusu, financijskom ili drugom položaju.¹¹⁰ Kao i drugdje u Europi, slobodnozidarska je loža mjesto okupljanja gdje je dolazak dopušten samo probranima koji će se u to mjesto uklapati.¹¹¹

Zanimljivo je istaknuti kako se u Sustavu, ali ni u drugim dijelovima izvora, ne mogu naći odredbe koje bi detaljno propisivale postupke u specifičnim slučajevima kako je to običaj u statutima i kako je to osmišljeno u Andersonovim konstitucijama. Zbog toga, možemo pretpostaviti kako veliki majstor i starješine loža imaju vrlo značajnu ulogu u održavanju reda u ložama. Odlučivanje, pak, najvjerojatnije je bilo demokratski uređeno te je svaka loža odluke donosila zajednički. Iako o tome nemamo izravne propise u izvoru, zbog ciljeva koji se javljaju i ideja koje možemo iščitati iz izvora, upravljanje Redom, ali i pojedinim ložama vjerojatno se temeljilo na naputcima velikog majstora starješinama. Nažalost, zbog spaljivanja prepisaka teško nam je potvrditi i detaljno istražiti i opisati ova pitanja. Ono što znamo jest da je vrlo detaljno razrađen profil osoba koje su poželjne u Redu i koje treba pridobiti za učlanjenje. Zbog toga je, vrlo vjerojatno, upravljanje bilo jednostavnije, budući da su svi članovi dijelili zajedničke ciljeve i motive te prihvaćali određen autoritet vezan uz djelovanje unutar lože koji je dolazio s višim stupnjevima. Budući da su na značajnije rukovodeće funkcije birani i postavljeni oni koji su to svojim zaslugama zaslužili, pretpostavljamo da se vođenje loža oslanjalo na njihove zasluge, vrline, iskustvo i znanje koje su dokazali i koje im je omogućavalo lakše upravljanje te lakšu prosudbu o

¹⁰⁹ *Systema* (Budimpešta): 39.

¹¹⁰ Biranje časnika prema njihovim osobnih zaslugama istaknuto je i u Andersonovim konstitucijama. *The Constitution* (1723.): 51-52.

¹¹¹ Morrison 2012: 51.

ciljevima i načinima na koje ih ostvariti. Također, valja istaknuti i izostanak odredbe koja bi branila razgovor o politici i religiji kao što nalazimo u Andersonovim konstitucijama.¹¹²

4.3. Konstitucija

Detaljnije o stupnjevima, ritualnim Radovima na kojima se članove inicira u bratstvo ili dodjeljuje neki od stupnjeva te pripremi kandidata za određeni stupanj objašnjeno je u dijelu izvora pod naslovom *Codex*, odnosno *Konstitucija*. Prve tri glave konstitucije, od devetnaest glava od kojih se ovaj dio izvora sastoji, govore o općem vođenju loža i pokrajine te o svemu onome (ne)potrebnom za održavanje ritualnih Radova. U prvoj glavi je tako ponovljeno nekoliko prethodno navedenih odredaba o povijesti nastanka Draškovićeve opservancije te načinu sazivanja i održavanja godišnje opće skupštine. Potrebno je posebno istaknuti slobodu i samostalnost koja se u ovog glavi Konstitucije pripisuje svakoj loži, to jest, potpuna sloboda djelovanja i unutarnje organizacije te potpuna neovisnost od drugih loža, a jedino što se traži je suradnja i stalna prepiska među ložama te prepiska i izvještavanje pokrajinskog majstora čije prijedloge je svaka loža slobodna (ne)prihvaćati prema vlastitom mišljenju.¹¹³ Glava druga nastavlja se na ranije u tekstu spomenuto odbacivanje opreme i uresa. Definirano je odbacivanje svega što se ne smatra esencijalnim za shvaćanje Rada i stupnjeva ili koristi u samom Radu. Iako su mnogi predmeti i ukrasi time maknuti iz uporabe, i dalje je propisana potreba objašnjavanja istih kao simbola svakom kandidatu za stupanj uz koji se ti simboli vežu. Izrijeckom je navedeno zadržavanje tapisa izrađenog za ložu svakog stupnja, a koji će, uz simbole koji se na njima nalaze, biti analizirani u posebnom poglavlju ovoga rada.¹¹⁴ Zadnja od tri početne glave *De Latomia Reformata* govori o svođenju sedam stupnjeva (učenik, pomoćnik, majstor, majstor škot, jedan od devet odabranih, jedan od petnaest odabranih, templar) na tri stupnjeva od kojih prvi obuhvaća stupnjeve učenika i pomoćnika, drugi obuhvaća stupnjeve majstora i škota, a treći stupnjeve obojice odabranih, prema čemu su dobili i imena.¹¹⁵ Za zadnji od stupnjeva, četvrti stupanj – templar, navedeno je kako se formalno ne dodjeljuje te sve što nam je o njemu poznato je sadržano u osamnaestoj glavi Konstitucije koja donosi tek sedam pitanja korištenih za ložu četvrtog stupnja koja se

¹¹² *The Constitution* (1723.): 54.

¹¹³ *Systema* (Budimpešta): 43.

¹¹⁴ *Systema* (Budimpešta): 44.

¹¹⁵ *Systema* (Budimpešta):44.

postavljaju kandidatu, ali ne donosi i odgovore na ta pitanja.¹¹⁶ Iako je smanjen broj stupnjeva, oni su obuhvaćali više stupnjeve drugih sustava.

Četvrta glava prva je koja donosi direktne informacije vezane uz pristupanje slobodnom zidarstvu, odnosno vrline koje su potrebne te mane zbog kojih se nekome može zabraniti pristupanje. Prvi uvjeti su starost najmanje 20, a najviše 50 godina te fizičko zdravlje, gdje se naglašava potreba da je kandidat u punoj snazi tijela i svih udova te pojašnjava kako svi s urođenim ili zbog bolesti ili drugačije zadobivenim tjelesnim deformacijama ne mogu biti primljeni u slobodno zidarstvo.¹¹⁷ Ova ideja podudara se s prvim slobodnozidarskim statutima i konstitucijama, primarno tzv. Andersovim Konstitucijama od 1723. godine, a u kojima u poglavlju *The Charges of a Free-Mason* u četvrtoj glavi navodi se da je zabranjeno slobodnim zidarom učiniti onoga s tjelesnim defektima.¹¹⁸ Zbog specifičnosti fizičkog posla operativnih slobodnih zidara možemo pretpostaviti kako su ove odredbe zadržane iz ranijih vremena kada bi medicinski problemi s tijelom mogli značajno utjecati na sposobnost obavljanja poslova, ali i na sigurnost samog radnika te drugih u njegovoj blizini. Druge potrebne vrline su ispravan duh, um bez predrasuda i neustrašivo srce, a ono zbog čega se pristupanje odbija je odavanje „zločinu ili ženama“, iskvareni običaji, nasilje, raspušten i nesređen život, ovisnost, svi nesposobni za „velika djela“ i prijateljstvo, nedostatak potrebne ljubavi prema domovini i slobodi, predrasude, ravnodušnost prema manama i vrlinama, i slično.¹¹⁹ Svi ovi uvjeti osim jednoga poklapaju se s idejom o „svetom Redu“ odnosno slobodnom zidarstvu kao služenju nečemu većem od čovjeka samog te kreiranju boljega društva. Uvjet koji ne utječe na obavljanje ovih poslova, koji više nisu fizički već su prelaskom u spekulativno slobodno zidarstvo postali simbolički – rad na hramu/građevini postao je radom na sebi – je fizičko zdravlje. Iako se zadržao od prve konstitucije 1723. godine pa do osnivanja Draškovićeve opservancije i donošenja Konstitucije za taj red, potreba za nastavkom primjenjivanja tog uvjeta diskutabilna je. Utoliko više kada se prouče ostale vrline koje su u ovoj glavi istaknute, primjerice: neraskidivo prijateljstvo prema braći, ljubav prema slavi, časti, slobodi i općem dobru, ljubav prema ljudskoj civilizaciji, obavljanje profanih poslova, poštivanje pravila slobodnoga zidarstva i potrebna šutljivost kako se tajne

¹¹⁶ *Systema* (Budimpešta): 53.

¹¹⁷ *Systema* (Budimpešta): 44-45.

¹¹⁸ „...no Master should take an Apprentice, unles he has sufficient Employment for him, and unles he be a perfect Youth, having no Maim or Defect in his Body, that may render him incapable of learning the Art, of serving his Master's LORD...“ *The Constitutions* (1723.): 51.

¹¹⁹ *Systema* (Budimpešta): 44-45.

ne bi širile među neiniciranima.¹²⁰ Budući da fizički invalidi mogu utjelovljivati svaku od tih vrlina, moguće je pretpostaviti kako je to pravilo, kao i primjena istoga, usmjereno više prema osobama s duševnim i mentalnim bolestima i poremećajima nego prema osobama s tjelesnim problemima.

Slobodno je zidarstvo, kako je nekoliko puta napomenuto, inicijacijsko društvo koje članstvo temelji na inicijaciji, odnosno razdvaja inicirane od neiniciranih. Kako bismo to pobliže shvatili, potrebno je razmotriti neke od općenitih ideja inicijacije. Sama inicijacija označava poseban prelazak odnosno svojevrsan most između dva svijeta i dva različita čovjekova stanja koja rezultira značajnom izmjenom čovjeka i čovjekovog stanja.¹²¹ Taj prelazak inicijatu se omogućava izvršavajući različite rituale koji označavaju ulazak u društvo iniciranih, odnosno otkrivanje simboličkog novog svijeta. Inicijacije u tajna društva po svojoj strukturi i simbolici ne razlikuju se mnogo od rituala koje razni narodi provode za dječake u pubertetu te ih ritualno pretvaraju u muškarce.¹²² Taj prelazak praćen je stjecanjem posebnog znanja o stvaranju odnosno funkcioniranju stvarnosti, a najčešće se događa kao simboličko umiranje i ponovno rođenje u novog posvećenog čovjeka gdje simboliku smrti često preuzima mrak ili oduzimanje vida neofitu.¹²³ Vraćanjem svjetla, odnosno vida, novoinicirani simbolički dobiva potpuno novi pogled na svijet, ili mogućnost shvaćanja određenih tajni ili pronalaska novih znanja sakrivenih neiniciranima.

Ostatak ovog dijela izvora posvećen je stupnjevima te načinu na koji se dodjeljuju. Počevši s prvim stupnjem *Tyronis et Sodalis*, odnosno stupanj učenika i pomoćnika, za koji se navodi da je od pribora potrebno imati vrata s dobrom bravom, nekoliko stolova i stolica, tri svijeće, papir, pisaljku i crnilo, jednu posuda za alkohol, dok od osoba mora prisutan biti starješina lože, nadzornici, tajnik, dva dvernika zadužena za čuvanje vrata te dva zaprisegnuta poslužitelja. Svaka od tih osoba obavlja svoje poslove i dužnosti: starješina je zadužen za sazivanje i vođenje rada lože, također vodi razgovor unutar lože, predlaže odluke, prebrojava glasove i iznosi zaključke; nadzornici starješini pomažu u svemu potrebnome te uvode i vode kandidate po loži; tajnik vodi sažeti šifrirani zapisnik; dvernici iznutra čuvaju vrata lože s isukanim mačevima, ako postoji više vrata potrebno je više dvernika; zaprisegnuti poslužitelji pak čuvaju vrata izvana, također sa isukanim mačevima.¹²⁴ Unutar teksta u izvoru koji se

¹²⁰ *Systema* (Budimpešta): 44-45.

¹²¹ Eliade 1975: x.

¹²² Eliade 1975: 74.

¹²³ Eliade 16; Waite 1996:174, 394-395.

¹²⁴ *Systema* (Budimpešta): 45-46.

čuva u Bečkom arhivu nalazi se *Juramentum Fratris Servi*, odnosno Prisega brata poslužitelja koja sadrži mnoge zanimljive forme kojima se zaprisegnuti poslužitelj obvezuje na čuvanje tajnosti i revno izvršavanje poslova koje je prihvatio.¹²⁵ Oni se obvezuju zaustavljati svakog profanog koji pokuša narušiti tajnost Rada lože, ali isto tako prisežu da neće gledati, slušati ili ikako drugačije pokušati saznati one stvari za koje „nisu određeni“. Osim zakletve „živomu Bogu“ zakletvu vjernosti daju i „časnoj braći ove lože“, a za zalog prisegom nude svoj život i krv, kao i dušu koja će, prekrše li zakletvu, biti bačena u pakao i ondje vječno kažnjavana. Zakletvu simbolično završavaju sa zazivom „Tako mi Bog pomogao.“

Način primanja kandidata te pokretanje procesa za inicijaciju u prvi stupanj zahtijeva predstavljanje kandidata svoj braći u loži te njihovo glasanje o kandidatu, gdje svi glasovi moraju biti u korist prihvaćanju, ako je i jedan glas protiv prihvaćanja kandidata, kandidatu se odbija pristupanje. Ako glasanje o kandidatu prođe pozitivno, određuje se vrijeme i mjesto iniciranja u prvi stupanj. Inicijacija započinje određivanjem dva brata koji kandidata uvode prvo u sobu za pripremu (*Camera Praeparationis*) gdje se na posebne načine ispituje kandidata u pripremi za inicijaciju te ga se potom vodi do vrata lože na koje se propisno kuca i gdje na pragu kandidat daje svoje ime, prezime, dob, vjeroispovijest, domovinu i titulu koju drži. Nakon toga ga se zavezanih očiju¹²⁶ uvodi u ložu i postavlja pred starješinu koji mu izlaže tri problema na koje kandidat mora odgovoriti. Prvi problem vezan je uz pogibelj, drugi opasnost po imovinu te treći na povredu njegove časti. Nažalost, kako konkretno zvuče ti problemi nije nam poznato, ali poznato nam je iz izvora kako je na prva dva potrebno odgovoriti potvrdno, a treći negativno, u protivnom se kandidata otpušta i ne prima u prvi stupanj.¹²⁷ Nakon toga slijedi zakletva koju kandidat daje, a nakon čega se u loži gase sva svjetla i pali sveta vatra u prethodno spomenutoj posudi s alkoholom te se kandidatu miče povez s očiju. Ostala braća sa isukanim mačevima uperenim u kandidata okružuju ga dok mu starješina održi kratki govor, nakon čega se kandidatu ponovno povezuju oči i pale se svjetla u loži. Nakon još jednog govora skida mu se povez s očiju, prisutna braća daju mu znakove i bratski poljubac, ukratko mu se objašnjava dobiveni stupanj i simboli koji se uz njega vežu te

¹²⁵ *Systema* (Beč): 49.

¹²⁶ Macoy objašnjava gubitak vida kao simbol vraćanja u majčinu utrobu, vrijeme prije rođenja, ali i kao ono što čovjeka navodi da prestane gledati na svijet oko sebe i zagleda se u ono unutar sebe. Također, navodi kako oni bez osjeta vida imaju samo jednu želju- vidjeti, a što dodatno pojačava želju za „svjetlom“. Eliade pak oduzimanje vida opisuje kao ponavljanje stvaranja, kozmogonije, odnosno simboličko (ali stvarno) vraćanje pojedinca *in illo tempore*, u samo vrijeme nastanka stvarnosti te nam simbolizira ponovni početak gradnje za pojedinca i društvo. Vidi više: Macoy 1989: 505-506; Eliade 1975: ix-xv.

¹²⁷ *Systema* (Budimpešta): 46; 111-112.

obveze koje preuzima, daje mu se slobodnozidarsko ime te se nakon toga loža zatvara.¹²⁸ Budući da je mnogo detaljnije ovaj cijeli ritual pojašnjen u zadnjem dijelu izvora naslovljenom *Ritual*, kasnije će se podrobnije objasniti određene govorene formulacije i simbole sadržane u njima, kao i ostale simbole vezane uz prvi stupanj. Glava sedma ukratko iznosi znak stupnja, ritam stupnja, lozinku i svete riječi.¹²⁹ Ovi znakovi omogućuju raspoznavanje te potvrdu pripadnosti slobodnomu zidarstvu, kao i ulazak u slobodnozidarske lože.

Sljedeća glava nosi naslov *De Cathechismo Primi Gradus* i sadrži katekizam prvoga stupnja, odnosno pitanja i odgovore koji se izgovaraju za vrijeme inicijacije u prvi stupanj, a kojima se ispituje znanje pristupnika o stupnju koji mu se dodjeljuje. Prvim se pitanjima ispituje je li kandidat slobodni zidar te se od njega traži davanje znakova stupnja koji mu se dodjeljuje. Također, od kandidata se traži znanje o „običajima“ slobodnoga zidara koji su obavljanje profanih poslova, želja za čašću i slavom, ljubav prema braći i domovini te mržnji prema predrasudama. Prvo pitanje u kojem se značajnije ističe simbolizam jest pitanje o nazivu slobodnoga zidara, na što pristupnik daje odgovor „Gabaon“, što označava Biblijski grad Gibeon koji se spominje na početku Druge knjige ljetopisa gdje je Salomon uredio prostor za čuvanje Kovčega saveza i mjesto na kojem je zbog njegovih vrлина Bog Salomonu podario mudrost i znanje o upravljanju svojim narodom te bogatstvo kakvo niti jedan drugi vladar nikad neće imati.¹³⁰ Simbolizam se nastavlja u sljedećim pitanjima vezanim uz obitelj, odnosno ime majke slobodnoga zidara (odgovor je *udovica*) te ime sina slobodnoga zidara (odgovor je *Lufton*).¹³¹ Značenje odgovora na pitanje o imenu majke slobodnoga zidara možemo pronaći u Prvoj knjizi o Kraljevima gdje se spominje „Hiram iz Tira (...) sin udovice iz plemena Naftalijeve“¹³². Daljnja pitanja govore nam da je prva obveza slobodnoga zidara vidjeti da su vrata zatvorena, odnosno da je osigurana tajnost, uče nas da je profani svatko tko nije slobodni zidar, da je upozorenje na pitanja sigurnosti tajnosti riječ kiša ili kiša pada te da je ključ prepiske ovoga stupnja slovo J.¹³³ Zadnja tri pitanja tako možemo opisati kao praktična učenja o ponašanju slobodnoga zidara i njegovim glavnim obvezama koje se svode na očuvanje tajnosti rada Reda, osobne kvalitete i na način ponašanja kada su slobodnozidarske aktivnosti u pitanju unutar ili izvan lože.

¹²⁸ *Systema* (Budimpešta): 107.

¹²⁹ *Systema* (Budimpešta): 107.

¹³⁰ *Systema* (Budimpešta): 47, 2Ljet 1: 1-12; Macoy 1989: 154.

¹³¹ Naziv *Lufton* označava sina nekog slobodnog zidara koji svojim rođenjem dobiva mogućnost pristupanja slobodnomu zidarstvu prije nego navrší potrebnu starost. Macoy 1989: 571.

¹³² 1 Kr 7: 13-14.

¹³³ *Systema* (Budimpešta): 47.

Glave vezane uz prvi stupanj i ritual inicijacije završavaju zakletvom koju novoinicirani slobodni zidar daje. U njoj se slobodni zidar zaklinje Bogu i svim slobodnim zidarima da će tajne slobodnoga zidarstva, učenja koja je stekao, znakove raspoznavanja, svete riječi i slično čuvati samo za sebe i neće ih ni na koji način odati profanim, neiniciranim osobama. Također, zakletvom se priseže na vječno prijateljstvo i ljubav prema braći. Zakletva završava kaznom na koju se novoinicirani poziva, a koja uključuje kaznu po život i imovinu, prepuštanje svoje časti javnoj sramoti, tijelo „najokrutnijim mukama“, a dušu vječnom prokletstvu.¹³⁴

Glava deseta navodi znakove raspoznavanja, ritam, lozinku i svetu riječ za drugi stupanj, stupanj majstora.¹³⁵ Drugi stupanj donosi nam mnogo više simbola, a sadržaj i priča koji se uz ovaj stupanj vežu zbog svojeg centralnog mjesta u slobodnozidarskoj simbolici čine ovaj stupanj vrlo važnim za shvaćanje slobodnozidarskih ideja Draškovićeve opservancije. Za ložu drugog stupnja od opreme potrebno je prostoriju zamračiti kako bi djelovala žalobno, žute svijeće, jedna ili dvije lubanje, stol te u sredini lože od stolica prekrivenih crnom tkaninom načinjen „grob“ oko kojega stoje majstori.¹³⁶

Nastavno na simboličko poistovjećivanje slobodnih zidara s Hiramom kao što je vidljivo iz katehizma prvoga stupnja, drugi stupanj učvršćuje tu ideju i dodatnim simbolima povezuje slobodnog zidara i Hiramom. Tijekom unaprjeđivanja kandidata u drugi stupanj prvo ga se zatvara u posebnu prostoriju kao već spomenutu *Camera Praeparationis* te mu se šalje jedan majstor iz lože koji kandidata ispituje kako bi utvrdio je li kandidat spreman i zaslužuje li unaprjeđenje u drugi stupanj. Pitanja se odnose na to želi li kandidat primiti drugi stupanj, je li spreman za prihvaćanje problema i kušnji koje taj stupanj donosi te je li kriv za kakvo nedjelo.¹³⁷ Ako odgovori zadovolje ispitivača, kandidata se postavlja ispred vrata lože, leđima okrenutim prema vratima. Nakon toga, dvojica majstora kandidata unatraske uvode u prostoriju do podnožja ranije pripremljene crne tkanine. Nakon toga okreće se kandidata licem prema starješini kako bi ga kasnije mogli poleći da izgleda kao leš, a starješina s ljutnjom govori kako je kandidat počinio nedjelo zbog čega zaslužuje izbacivanje iz reda s čime se ostala braća slože. Kandidat niječe krivnju, nakon čega mu se postavljaju pitanja vezana uz unaprjeđenje u drugi stupanj te čita legenda o Hiramom tijekom čega ostala braća tri puta glasno i u žalosti viknu „*Magister Hyram est Mortuus!*“, „Majstor Hiram je mrtav!“.

¹³⁴ *Systema* (Budimpešta): 48.

¹³⁵ *Systema* (Budimpešta): 48.

¹³⁶ *Systema* (Budimpešta): 48.

¹³⁷ *Systema* (Budimpešta): 48-49.

Starješina prima kandidata za prst i brzo pušta govoreći „*Caro recedit ab ossibus*“, „meso se odvaja od kostiju“, nakon čega starješina podiže kandidata dodirujući mu stopalo, koljeno i leđa. Kao i kod primanja u prvi stupanj na kraju rituala braća kandidatu daju trostruki poljubac i znakove drugog stupnja.¹³⁸ Glava trinaesta donosi katekizam drugog stupnja koji se prvenstveno odnosi na legendu o Hiramu. Važno je spomenuti kako se legenda koja se ovdje spominje i koristi temelji na biblijskoj priči o gradnji Salomonovog Hrama i glavnom graditelju Hiramu, no mnogi dijelovi legende naknadno su dodani i ne spominju se u Bibliji. Primjerice, dok se u Bibliji opisuje sama gradnja Hrama, ne postoje ni tragovi priče o ubojstvu glavnog graditelja Hiram.

Katekizam drugoga stupnja započinje pitanjem je li kandidat majstor, na što odgovara potvrdno, nakon čega ga se traži davanje znakova drugoga stupnja te ispituje poznavanje priče o smrti majstora Hiram. Ta legenda, tzv. *Majstorova pouka*, poznata je u nekoliko oblika, no svi su oni, više ili manje, slični onoj koju ćemo ovdje iznijeti. Razlike su najčešće u imenima ili izostanku navođenja istih, korištenim predmetima te nekim brojevima u legendi, no pouka priče uvijek ostaje ista.¹³⁹ Legendu prenosimo kako ju zapisuju Laxa i Read u svojoj knjizi¹⁴⁰:

„Hiram je bio glavni arhitekt pri gradnji hrama kralja Salamuna u Jeruzalemu i odlikovao se velikom mudrošću, razboritošću, poštenjem, umjerenošću u rashodima i dobrim ukusom pri ukrašavanju građevina. No, trojica nitkova želeći se domoći tajne kraljevskog umijeća arhitekture bez muke i rada, skovaše urotu da se domognu tih tajni na bilo koji način. Kad je bilo podne, svi novaci, pomoćnici i majstori odoše na odmor, a veliki je majstor Hiram, po svom običaju, obilazio posao pregledavajući napredak gradnje. Ubojice su čekale na taj čas. Kad se Hiram pojavio na južnom ulazu u hram, prvi je nitkov zatražio prijetećim glasom da Hiram oda tajne. Nakon Hiramova odgovora da se tajne mogu postići samo radom, strpljivošću i marljivošću, nitkov ga je snažno udario razuljom¹⁴¹ po glavi. Omamljeni majstor krenuo je prema zapadnim vratima gdje ga je dočekaio drugi nitkov koji ga nakon što je dobio isti odgovor na isto pitanje udari željeznom motkom da je posrnuo i pao na tlo. S posljednjim silama dovukao se do sjevernog ulaza, gdje ga je napao treći ubojica, lupivši ga

¹³⁸ *Systema* (Budimpešta): 48-49.

¹³⁹ U Andersonovim Konstitucijama legenda ne sadrži ubojstvo Hiram, ali i dalje govori o tajni graditeljstva koju izgradnjom Hrama Hiram širi po cijelom svijetu. *The Constitutions* (1723.): 11-12, 14.

¹⁴⁰ Laxa, Read 1994: 66-67.

¹⁴¹ Valja istaknuti kako se u priči javljaju tri instrumenta i alata korištenih za gradnju, a koji se zbog toga smatraju iznimno važnim simbolima u slobodnom zidarstvu. U istraživanom izvoru spominje se drveni kolac koji drži prvi ubojica. *Systema* (Budimpešta): 50.

maljem tako jako po glavi da je pao mrtav.¹⁴² Ta tri nitkova odnijeli su tijelo majstora Hirama na vrh brijega i tamo ga pokopali, zataknuvši granu akacije na grobno uzglavlje.¹⁴³ Nakon toga se vratiše u hram i pomiješaše s drugim radnicima. Nakon što su neki pronašli tragove krvi i nisu našli majstora Hirama, kralju Salamunu javiše tužnu vijest, i on je odmah naredio intenzivno traženje. Slučajno se nekoliko majstora popelo na brijeg na kojem je pokopan Hiram i našlo tamo svježe iskopan grob i u njemu tijelo majstora Hirama. Tijelo je prenijeto u hram kralja Salamuna, gdje zavlada neviđena žalost i tuga zbog gubitka toga velikog čovjeka koji je poznao sve tajne čitave građevine.“

Katekizam se nastavlja pitanjem tko je bio majstor Hiram, na što kandidat odgovara da je Hiram bio izniman čovjek mnogih vrlina, štovatelj rada, časti, ljubavi i javnog boljitka, a što je želio prenijeti na ostale smrtnike.¹⁴⁴ Sljedeće starješina kandidatu postavlja pitanja tko su bili ubojice te što je bio povod ubojstvu, na što kandidat odgovara da su ubojice tri zločinca, a povod njihova zavist. Zadnje postavljeno pitanje jest koji je ključ prepiske majstora, a odgovor je slovo M.¹⁴⁵

Treći stupanj, stupanj obojice odabranih ili stupanj odabranih posljednji je stupanj koji se redovno dodjeljuje u ložama Draškovićevoga sustava. Glava četrnaesta prva je koja opisuje treći stupanj i ložu na kojoj se kandidata podiže na isti. Započinje opisivanjem znakova trećega stupnja, ritma, lozinke i svete riječi, kao i kod prethodnih stupnjeva.¹⁴⁶ Sljedeća glava nosi naziv naputak za ložu odabranih te govori način uređivanja lože za dodjeljivanje ovoga stupnja kandidatu: prostorija je u mraku, a majstori tužno sjede u tišini, pognutih glava i rukama prekrivenih očiju.¹⁴⁷ Proces podizanja u treći stupanj započinje s kandidatom u posebnoj prostoriji u kojoj ga jedan od odabranih ispituje o spremnosti osvećivanja ubojstva Hirama te je li spreman za to žrtvovati život, čast i imovinu.¹⁴⁸ Nakon što se o potvrdnom odgovoru kandidata obavijesti ložu, kandidatu se nalaže ući u ložu s ispruženom rukom ispred sebe i šakom stisnutom da izgleda kao mrtvačka glava, pri ulasku kandidat mora viknuti riječ „*Nekam!*“ te brzim korakom doći i kleknuti ispred starješine.

¹⁴² Alati koje ubojice koriste u nedjelu u slobodnom zidarstvu sadržavaju iznimno važnu simboliku. Vidi više: Šömen 2014: 796.

¹⁴³ Iako je u ovoj inačici legende istaknuto kako su ubojice na grob zataknuli akaciju, u drugim se inačicama spominje kako je Bog odlučio da na Hiramovu grobu izraste stablo akacije preko noći kako bi kraljevi stražari našli gdje je Hiramovo tijelo zakopano. Grančica akacije zbog toga je jedan od iznimno važnih simbola slobodnog zidarstva i čest ukras.

¹⁴⁴ *Systema* (Budimpešta): 50-51.

¹⁴⁵ *Systema* (Budimpešta): 51.

¹⁴⁶ *Systema* (Budimpešta): 51.

¹⁴⁷ *Systema* (Budimpešta): 51.

¹⁴⁸ *Systema* (Budimpešta): 51.

Nakon toga kandidatu i ostalima okupljenima zapovijedi se da ustanu, pri čemu svi uzviknu „*Nekam!*“, nakon čega se kandidatu postavljaju pitanja o stupnju te mu se izlaže priča o osveti nad Hiramovim ubojicama.¹⁴⁹

Katehizam trećega stupnja nalazi se u glavi sedamnaestoj te donosi priču o osveti ubojstva majstora Hiram. Katehizam započinje pitanjem je li kandidat odabrani i pitanjem za što je odabran, na što kandidat odgovara da je „milošću Boga i sudbine“ odabran za osvećivanje Hiramove smrti. Nakon toga traže se od kandidata znakovi stupnja, a kandidat daje znakove i lozinke. Nadalje, starješina kandidata pita koje je značenje riječi *Nekam* (odgovor je osveta); koliko je nekada bilo odabranih (odgovor je devet i petnaest) te koliko je sada odabranih (odgovor je „onoliko koliko ih je dostojno ove dužnosti“).¹⁵⁰ U sedmom po redu pitanju starješina traži od kandidata imena Hiramovih ubojica, na što kandidat navodi kako se radi o *Stokelu*, *Abiramu* i *Formosusu*. Sljedeća pitanja donose konkretnu priču o pronalasku ubojica i kaznama koje su ih stigle. Starješina postavlja pitanje kakva je bila osveta devetorice i petnaestorice odabranih. Kandidat odgovara pričanjem priče o osveti prema Abiramu¹⁵¹: Salomon je poslao devet vitezova da nađu prvog ubojicu Abirama, oni su krenuli raznim putevima te se jedan od njih izgubio. Naišao je na seljaka kojeg je upitao za ubojicu, a seljak mu je pokazao špilju u kojoj je Abiram bio. Vitez je ušao u špilju i našao Abirama kako spava, na stolu je bio bodež, u kutu izvor, u sredini špilje upaljena lampa. Uzeo je bodež, udario ubojicu u glavu i mačem je odsjekao. Nakon toga, napio se iz izvora i ugasio svjetiljku. Sa sobom je uzeo bodež i glavu, izašao iz špilje i krenuo natrag Salomonu. Budući da su se ostali vitezovi već vratili, Salomon se zabrinuo za devetoga, ali to je nestalo kada ga je deveti pozdravio riječju *Nekam* i pokazao glavu prvoga ubojice. Ta priča u nekim svojim vrlo istaknutim aspektima podsjeća na druge rituale i legende u kojima se mnogi od ovih simbola nalaze.¹⁵² Većinu simbola možemo svesti pod simbole ponovnog stvaranja ili izgradnje.¹⁵³

Nakon što je kandidat ispričao priču o osveti prema prvom ubojici, starješina postavlja pitanje što se nakon toga dogodilo, a kandidat odgovara kako se nije dogodilo ništa jer je osveta bila potpuna.¹⁵⁴ Nakon toga, starješina ga pita koji je njegov simbol, a odgovor na to

¹⁴⁹ *Systema* (Budimpešta): 51; Riječ je dio hebrejske izjave „*Nekam-Nekah*“ koja znači „osveta je učinjena“: Macoy 1989: 266.

¹⁵⁰ *Systema* (Budimpešta): 52.

¹⁵¹ *Systema* (Budimpešta): 52.

¹⁵² Eliade 2007: 34.

¹⁵³ Eliade 2007: 20-21, 98-99.

¹⁵⁴ *Systema* (Budimpešta): 52.

pitanje je *Seedalkaim*. Sljedeće pitanje traži značenje tog simbola, kandidat odgovara kako se radi o imenu osvetnika. Pitanja se nastavljaju te se u sljedećem ispituje što je učinilo petnaest vitezova. Kandidat odgovara kako su tražili drugog ubojicu te na pitanje jesu li ga pronašli odgovara da jesu – mrtvog u grobu u Avignonu. Starješina pita kako je bila izvršena osveta prema drugom ubojici. Kandidat na to odgovara da je drugom ubojici bila odrubljena glava i tijelo raščtvoreno. Na pitanje koji je kandidatov simbol, kandidat odgovara *Marakeš Nekam*, a na pitanje o značenju tog simbola odgovara kako on označava da nijedan zločin ne prolazi nekažnjeno. Na predzadnje pitanje, koja je kazna za trećeg ubojicu, Formosusa, odgovor je da dosad kazna nije izvršena te da izvršenje kazne ostaje za kandidata i njegovu braću.¹⁵⁵ Zadnje pitanje traži ključ prepiske odabranih, a odgovor je slovo E.

Predzadnja glava Konstitucije, glava osamnaest, donosi samo dio katehizma četvrtoga stupnja. Kako je već spomenuto, četvrti stupanj dodjeljivan je samo u posebnim slučajevima te je moguće kako je dodjeljivan samo kao počasni stupanj za najzaslužnije članove. Od samog osnutka prve velike lože u Londonu i tog svojevrsnog početka slobodnoga zidarstva postoje pokušaji razotkrivanja slobodnoga zidarstva i *tajni*¹⁵⁶ koje se uz tu skupinu vežu, kao i tajnih rituala slobodnih zidara. Već nakon samo nekoliko godina od osnivanja prve velike lože počinje objavljivanje rituala, znakova raspoznavanja, znakova stupnjeva, lozinki, svetih riječi i svega onoga što se slobodni zidari zaklinju čuvati tajnim.¹⁵⁷ Do danas je objavljeno nebrojeno tiskanih materijala, knjiga i pamfleta koji *razotkrivaju* slobodno zidarstvo. Objavljeni su svi detalji svega onoga što se smatra slobodnozidarskim tajnama, posebno rituali kojima se dodjeljuju pojedini stupnjevi i simboli koji se uz te stupnjeve vežu. Iako do svih tih informacija možemo doći s minimalnim naporom pretraživanja interneta, zbog nedostatka informacija u izvoru ne možemo dati niti pretpostavku kako je ritual za dodjeljivanje četvrtog stupnja Draškovićevoga sustava izgledao, a niti ga pokušati usporediti s nekim drugim ritualom. Većina poznatog o stupnju dolazi nam iz spomenute glave Konstitucije koja donosi katehizam. Budući da su zapisana samo pitanja za koja nisu zapisani odgovori, ovdje će biti navedena sva pitanja redom kojim su zapisana: „1. Što je slobodni zidar?; 2. Kako objašnjavaš riječ Hiram?; 3. Tko su bili pravi ubojice majstora?; 4. Tko je bio Salomon?; 5. Tko su osvetnici majstorove smrti i tko su njihovi neprijatelji?; 6. Zašto je njihov broj u početku bio samo devet i petnaest?; 7. Što je svrha slobodnoga zidarstva?“¹⁵⁸

¹⁵⁵ *Systema* (Budimpešta): 53.

¹⁵⁶ Više o *tajnom znanju* i *tajnama* u ranonovovjekovnoj europskoj misli vidi u: Rossi 2019: 15-28.

¹⁵⁷ Waite 1996: 208.

¹⁵⁸ *Systema* (Budimpešta): 53.

Sama pitanja iz katehizma daju naslutiti kako se u četvrtom stupnju otkrivaju mnogi novi simboli. Vidljiv je kontinuitet korištenja legende o majstoru Hiram i kralju Salomonu te nastavak na ranije priče o devet i petnaest vitezova.

Posljednja, devetnaesta glava Konstitucije naslovljena je *De Oeconomicis Qvadrīs, O ekonomiji loža*. Za redovno djelovanje loža te održavanje radova potrebno je osigurati financijska sredstva. U ovoj glavi otkriva nam se još jedna zanimljivost u radu i upravljanju loža Draškovićevoga sustava. Naime, lože od novoprimitljenih članova ne traže nikakva financijska davanja jer su ukrasi, regalije i namještaj izbačeni iz rituala, zbog čega su nestali i određeni troškovi.¹⁵⁹ Nadalje, jednoglasnom odlukom u loži određuje se koliko će svaki brat novaca uplatiti u ložu, a nužno je pri donošenju te odluke imati na umu cilj za koji se financije prikupljaju koji mora biti ili za zajedničko dobro lože ili za dobro određenog člana. Taj novac prikupljaju nadzornici te su dužni loži predstaviti račune. Uz to, potrebno je pri odluci o priložima u obzir uzeti i stupanj pojedinog brata te njegove financijske mogućnosti. Također, daje se sloboda da se za poslužitelje odredi neki skromni iznos koji im se može davati mjesečno ili godišnje.¹⁶⁰

Na samom kraju Konstitucije u inačici izvora koji se čuva u Budimpešti nalazi se popis loža abecednim redom (*Budense, Crisiense, Eszekiense, Glinanum, Licanum, Varasdinense, Zagradiense*), dok se u izvoru koji se čuva u Beču abecedni popis loža nalazi tek nakon Rituala i opisa tapisa, na samom kraju izvora.¹⁶¹

4.4. Ritual

Treći dio izvora naslovljen je *Rituale* te sadrži detaljan tijek i opis lože za primanje kandidata u prvi stupanj. Otvaranje lože sastoji se od nekoliko kratkih izgovorenih formi od čega je zadnja „Loža učenika je otvorena“ zapisana uz napomenu ako se radi o loži za drugi ili treći stupanj, mijenja se riječ učenik riječima majstor ili odabrani.¹⁶² Inicijacija kandidata počinje nakon što se kandidata predloži i glasa o njemu, a nakon čega se kandidata dovodi u *Camera praeparationis*, sobu za pripremu. Ondje se ispituje kandidatova želja za pristupanje slobodnomu zidarstvu te mu se izlažu poteškoće na koje kandidat treba dati zadovoljavajuće

¹⁵⁹ *Systema* (Budimpešta): 53; U Andersonovim konstitucijama pronalazimo odredbu kako je ipak potrebno dati barem neki iznos u riznicu: *The Constitution* (1723.): 60.

¹⁶⁰ *Systema* (Budimpešta): 53.

¹⁶¹ *Systema* (Budimpešta): 54, *Systema* (Beč): 68.

¹⁶² *Systema* (Budimpešta): 56.

odgovore. Ako kandidat nakon toga iskaže želju pristupanja slobodnomu zidarstvu, o tome se obavještava starješinu lože koji zapovijeda uvođenje kandidata u ložu povezanih očiju.¹⁶³

Ulazak kandidata u ložu započinje propisnim kucanjem na vrata lože o čemu stražar unutar lože obavještava starješinu. Starješina istu obavijest tada govori prvom nadzorniku, a on drugom nadzorniku koji dolazi do vrata te ih otvara napola i pita tko kuca. Na to, brat koji uvodi kandidata odgovara da se radi o „plemenitom profanom mužu koji želi biti primljen u sveti red“.¹⁶⁴ Drugi nadzornik ovo prenosi prvom nadzorniku, on pak starješini, nakon čega tajnik lože od kandidata traži već spomenute informacije o imenu i prezimenu, staležu, domovini, vjeroispovijesti i godinama starosti. Nakon što je kandidat odgovorio na sve, oba nadzornika preuzimaju ga i postavljaju među sebe i vode pred stol starješine. Starješina kandidatu blagim glasom postavlja niz pitanja koja ispituju je li kandidat u ložu došao slobodan i svojom voljom, kakve su njegove namjere glede dolaska, radi li se o lakomislenosti ili planiranju izdaje. Ako su odgovori kandidata u skladu sa slobodnozidarskim idejama te se iz njih vidi iskrena želja za pristupanjem, starješina ga opet upozorava kako postoje mnoge poteškoće, kušnje i opasnosti na putu ostvarenja toga što kandidat želi. Tada mu daje još jednu priliku da razmisli i odustane od traženja inicijacije.¹⁶⁵ Ako kandidat ustraje u traženju pristupa, starješina mu pojedinačno predstavlja prijespomenuta tri problema, tri slučaja. Prvi slučaj dovodi kandidata u opasnost po život, ako kandidat prihvati opasnost, starješina mu izlaže drugi slučaj kojim se kandidatu omogućava pokazati svoju velikodušnost i ljubav prema braći. Treći slučaj nadovezuje se na kandidatovu velikodušnost iskazanu u odgovoru na drugi slučaj te mu starješina nudi za to nečasnu naknadu od koje bi kandidat imao velike koristi. Kada kandidat odbije, starješina ga još jednom pokušava nagovoriti objašnjavajući kako će sve vezano uz nečasno stjecanje koristi biti poznato samo braći koji su zakletvom obvezani na šutnju zbog čega se o tom nečasnom stjecanju koristi nikada ne bi saznalo. Ako i tada odbije, kandidatu starješina upućuje pitanje želi li se obvezati zakletvom koja nije u suprotnosti s kandidatovom vjerom.¹⁶⁶ Ako prihvati dati zakletvu, ona mu se čita, tijekom čega svi skidaju šešire, a kandidat kleči na lijevom koljenu i drži tri prsta desne ruke na maču starješine. Nakon davanja zakletve starješina upituje kandidata „Visne videre Lucam?“, želi li vidjeti svjetlo.¹⁶⁷ U ovom trenutku gase se sva svjetla u loži, ostaje upaljena samo sveta vatra. Starješina zapovijeda skidanje poveza s

¹⁶³ *Systema* (Budimpešta): 56-57.

¹⁶⁴ *Systema* (Budimpešta): 57.

¹⁶⁵ *Systema* (Budimpešta): 57-58.

¹⁶⁶ *Systema* (Budimpešta): 58-59.

¹⁶⁷ *Systema* (Budimpešta): 59.

kandidatovih očiju te mu strogim glasom i strašnim izrazom lica, koji moraju imati i ostala braća, prijeti osvetom u slučaju da novoinicirani brat zaboravi zakletvu koju je dao i izda braću ili Red. Tijekom izgovaranja prijetnje kandidata okružuju ostala braća sa isukanim mačevima uperenim u njegova prsa. Starješina mu prijeti kako će svi koji drže mačeve uperene u njega, ali i svi drugi slobodni zidari, biti oni koji će osvetiti njegovu izdaju te kako ga ni kraljevski tronovi, ni oltari, ni hramovi od toga neće zaštititi. Također, upozorava kako će ga osveta pratiti čak i u podzemlje od kojeg će tražiti njegovu dušu.¹⁶⁸

Nakon te simbolične prijetnje, kandidatu se ponovno povezuju oči, u loži se ponovno pale svjetla i gasi sveta vatra. Kada se kandidatu ponovno skida povez s očiju, braća ga i dalje okružuju, ali ovaj puta s mačevima naslonjenim na ramena i prijateljskim izrazima lica. Starješina mu ovaj puta, također u prijateljskom tonu, govori o blagodatima koje će kandidatu slobodno zidarstvo donijeti. Ističe kako će sva braća koja su ga maločas okruživala mačevima uperenim u njegove grudi, kao i sva druga braća diljem svijeta, izvući mačeve u obranu njegovoga života, imovine i časti te biti oni koji će mu u bilo kakvoj poteškoći biti pomoć. Također, prisegom braći oni postaju njegovi „zapisegnuti prijatelji, tvojih neprijatelja progonitelji, vječni i nepromjenjivi osvetnici“, čime se posebno ističe značenje bratske ljubavi i prijateljstva u slobodnomu zidarstvu.¹⁶⁹ Starješina mu potom polaže svoj mač na rame, daje zahvat stupnja i posvećuje u slobodnog zidara riječima „*Ego te creo in Latomum Tyronem et Sodalem*“, čime je inicijacija simbolično završena i kandidat je postao slobodni zidar prvoga stupnja, učenik.¹⁷⁰

Nakon rituala novom bratu objašnjava se kako su problemi koji su mu bili predstavljeni bili samo iskušenja, objašnjava mu se što je slobodno zidarstvo i koje su dvije vrste slobodnoga zidarstva te zašto je u Draškovićevom sustavu izabrana ova forma. Također, novom bratu se objašnjava tko su časnici i kako funkcionira loža, čita mu se katekizam i uče ga se znakovi stupnja te ostali znakovi raspoznavanja, a na kraju mu se objašnjava tapis stupnja u koji je uveden.¹⁷¹

Ako postoji više kandidata koji se za vrijeme rada lože uvode u određeni stupanj, svaki od njih prolazi isti postupak pojedinačno. Nakon što je to završeno, daje se prilika za iznošenje svih drugih problema, ideja, komentara ili slično, a dok i to završi kreće se sa zatvaranjem lože. Forme otvaranja i zatvaranja lože vrlo su slične, a jedina razlika je u izgovorenim

¹⁶⁸ *Systema* (Budimpešta): 59-60.

¹⁶⁹ *Systema* (Budimpešta): 60-61.

¹⁷⁰ *Systema* (Budimpešta): 61.

¹⁷¹ *Systema* (Budimpešta): 61.

rečenicama. Dok pri otvaranju lože na starješino pitanje prvi nadzornik odgovara da je podne, pri zatvaranju je odgovor kako je ponoć.¹⁷² Pri zatvaranju lože starješina otpušta s rada te zatvara ložu. Svi okupljeni tri puta izgovaraju „*Hosana*“ i daju si bratski poljubac.¹⁷³

Na kraju ovoga dijela izvora zapisana su slova „*H.H.H.*“ koja označavaju riječi „Hosana, hosana, hosana“ te ispod toga „*M.E.A.*“ koja znače „*Spes mea in Deo est*“ – moj spas je u Bogu.

4.5. Tapisi i simboli

Tapisi su posebni ukrasi za lože koji se koriste kao simbol za prenošenje nekog znanja kandidatu kojem se dodjeljuje novi stupanj.¹⁷⁴ U Draškovićevom sustavu tapisi su dio pribora koji je zadržan u ritualu zbog njihove velike simboličke važnosti u prenošenju znanja. Naime, tapisi stupnjeva u ovom sustavu sadrže simbole koji se usko vežu uz rituale i katehizme pojedinog stupnja. U izvoru se za tapise koristi latinska riječ „*plani*“ koja znači crtež, nacrt ili skica, a što se značenjem veže uz zidarske simbole, odnosno nacrtani plan rada za pojedini posao.¹⁷⁵

Iako se skice ne nalaze u Bečkoj inačici izvora, inačica koju je objavila Velika loža Hrvatske sadrži skice samih tapisa o kojima je ovdje riječ.¹⁷⁶ Prijevod koji je napravila Karmen Levanić za Veliku ložu Hrvatske koja je objavila ovaj izvor ovdje će se koristiti kako bi se prikazali svi detalji koji se u izvoru nalaze.¹⁷⁷

Prijevod objašnjenja izgleda tapisa prvog stupnja glasi: „Ovaj je tapis u uobičajenom slobodnom zidarstvu služio za prva dva stupnja, a sada služi za prvi stupanj. On predstavlja ulazna vrata Salomonova hrama koja su zatvorena. Sedam stuba označava onih sedam stupnjeva koji su bili u uporabi, a koji su sada svedeni na tri stupnja. Mozaik poda označava da slobodni zidari moraju tako usmjeriti svaki korak da hodaju samo po stazi pravednosti i časti, dva stupa J i B označavaju dvije svete riječi navedene u katekizmu, od kojih se druga ne objašnjava učeniku nego samo pomoćniku.

¹⁷² *Systema* (Budimpešta): 56, 61.

¹⁷³ *Systema* (Budimpešta): 61.

¹⁷⁴ Branko Šömen pojam *tapis* objašnjava kao: „Tapis je središte i slika lože (=svijet i njegov plan gradnje). U Hrvatskoj leži u sredini hrama okružen s tri mala svjetla.“ Šömen 2014: 805.

¹⁷⁵ Macoy 1989: 283-284.

¹⁷⁶ *Systema* (Budimpešta): 62, 64, 68.

¹⁷⁷ *Systema* (Budimpešta): 63, 65, 67; 115, 117, 119.

Znak¹⁷⁸ označava slovo G. Tri prozora gledaju na istok, jug i zapad, na sjeveru naime nema prozora. Na sjeveru se vidi neobrađeni kamen koji služi za rad učenika. Ostali slobodnozidarski alati označavaju pravednost, ispravnost srca i duha, marljivost, domišljatost i ispravno predviđanje. Sunce, Mjesec i zvijezde označavaju da po danu Sunce, po noći pak Mjesec i zvijezde osvjetljavaju svaki slobodnozidarski korak i pothvat, stoga oni moraju biti pravedni, časni i dobri. Plamteća zvijezda označava najvišu mudrost koja osvjetljava ložu i vodi do pravde. Napoljetku, obod označava šutljivost istine. I na kraju krug znači šutljivost.“

Ovaj tapis sadrži već spominjane simbole vezane uz prvi stupanj, a koje možemo shvatiti kao osnovna znanja koja svaki slobodni zidar ima. Budući da je u ložu zabranjeno ulaziti profanima, inicijacija je prvo i simbolično stupanje kandidata u ložu te prihvaćanje i posvećenje za slobodnoga zidara. Na ovom tapisu upravo na to nas podsjećaju vrata nazvana vratima Hrama Salomonovoga, isto kao i dva stupa koja se nalaze sa svake strane tih vrata. Znak koji se spominje, slovo G, najvjerojatnije označava geometriju koja se pojavljuje u legendi o začetcima slobodnoga zidarstva. Naime, već u Konstituciji iz 1723. godine na samom početku stoji *Povijest* za koju je propisano da se mora pročitati svakom novom bratu, a koja već u prvoj rečenici navodi kako je Adam, stvoren na sliku božju, sigurno u srcu imao upisana slobodna umijeća¹⁷⁹, posebno geometriju.¹⁸⁰ Legenda se nastavlja s pregledom tijeka prenošenja geometrije s jednog čovjeka na drugog, spominjući mnoge poznate osobe iz povijesti ili nekih drugih legendi., što odgovara spomenutoj *Teoriji podzemnog toka* koja govori kako je slobodno zidarstvo nastalo i očuvalo se do današnjice. Zanimljivo je primijetiti kako broj stepenica i stupnjeva koji su sadržani u stupnjevima Draškovićeve opservancije također odgovara broju slobodnih umijeća na koja se u slobodnozidarskim legendama često poziva. Također, valja istaknuti veći broj simbola povezanih uz svjetlost i osvjetljavanje, a važnost kojih je već prikazana i aludirana u najvažnijem trenutku inicijacije u kojem se kandidatu „daje svjetlo“ skidanjem poveza i pokazujući mu sveti plamen.¹⁸¹ Uz to, jedna od

¹⁷⁸ U izvoru se nalazi znak sastavljen od tri crte spojene u istoj točki koje se šire u desnu stranu i čine simbol u obliku slova C s dodatnom crtom u sredini.

¹⁷⁹ artes liberales. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 7. 7. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4051>>. Slobodna umijeća podijeljena su na *trivij* (gramatika, retorika, dijalektika) i *kvadrivij* (aritmetika, geometrija, astronomija i teorija glazbe), zbog čega ih se često naziva sedam slobodnih umijeća.

¹⁸⁰ *The Consstitutions* (1723.): 1: „ADAM, our first Parent, created after the Image of God, *the great Architect of the Universe*, must have had the Liberal Sciences, particularly *Geometry*, written on his Heart“

¹⁸¹ Iz toga proizlazi simbolika naziva „djeca svjetla“ koja se ponekad koristi u slobodnom zidarstvu za opis iniciranih. Svjetlo je primarno simbol razboritosti i znanja te ono što nam omogućuje prepoznavanje svega oko nas. Vidi više: Macoy 1989: 461, 572, 581.

rečenica objašnjenja izravno nam govori kako ta simbolička svjetlost omogućava slobodnom zidaru raspoznavanje pravednog i dobrog.

Objašnjenje tapisa drugoga stupnja uvelike se oslanja na katekizam drugoga stupnja i priču o ubojstvu majstora Hirama: „Ovaj je tapis u starom sustavu služio za treći stupanj ili stupanj majstora, sad pak čini drugi stupanj ili stupanj majstora i škota. Lijes predstavlja grob majstora Hirama, a lubanja njegovu glavu. Na grobu ispisano ime Jehova ime je Najsvetijeg. Tri pojedinačna koraka označavaju korake koje je majstor Hiram u vrijeme svoga ubojstva napravio između triju vrata i kao uspomenu na to u starom je sustavu novoprimitveni majstor morao napraviti slične korake preko tijela drugog majstora koji je ležao. Brijeg na desnoj strani označava brežuljak na kojem su tri ubojice pokopali majstora Hirama. Na njemu se vidi grančica akacije umrljana krvlju koju su drugi majstori izvadili iz zemlje i s tijelom majstora Hirama odnijeli u Salomonov hram i položili na njegov grob. Oko groba vide se suze vjerne braće i majstora zbog gubitka časnoga čovjeka. Devet svijeća označava kucanje . . . _ _ . . . _ _ . Šestar je bio alat majstora Hirama kojim je on običavao mjeriti rad pomoćnika i učenika.“

Vrlo važno je istaknuti često korištenje broja tri koji je centralan u simbolizmu slobodnoga zidarstva: tri prozora na tapisu prvoga stupnja, tri stupnja u Sustavu, tri koraka majstora Hirama, tri vrata na Hramu, tri ubojice itd. Kraj objašnjenja posebno ističe šestar, graditeljski alat i iznimno važan simbol u slobodnomu zidarstvu. Šestar je, uz kutnik, vjerojatno najrasprostranjeniji simbol slobodnih zidara koji je preuzet od ranijih (slobodno)zidarskih cehova koji su isti simbol koristili na svojim grbovima. Šestar i kutnik kao simboli spadaju u tzv. *Tri velika svjetla* koje Šöemen u pojmovniku objašnjava na sljedeći način: „Tri velika svjetla su Biblija, kutnik i šestar, te služe kao pomagala onih znanosti i djelatnosti koje služe slobodnozidarskom stremljenju prema svjetlosti. Kod ritualnih radova Biblija je na oltaru otvorena na prvom poglavlju, odnosno prvom redu Ivanova evanđelja. Na njoj leži prema zapadu otvoren šestar, a preko njega prema istoku otvoren kutnik.“¹⁸²

Posljednji tapis, onaj za treći stupanj, objašnjen je na sljedeći način: „Ovaj je tapis služio za prvoga odabranog u starom sustavu, dakle bio je za peti stupanj, a sada obuhvaća oba odabrana i čini treći stupanj. Vidi se špilja u koju se sakrio usnuli Abiram, prvi ubojica majstora Hirama, zatim svjetiljka, izvor i bodež. Devet svijeća predstavlja devet vitezova koje je kralj Salomon poslao da traže ubojicu, pas označava profanog čovjeka koji je prvi

¹⁸² Šöemen 2014: 804-805.

odao ubojicu. Svijeća ispred ostalih, najbliža psu, označava viteza koji je izgubljen od ostalih slijedio profanog čovjeka do špilje, tamo našao ubojicu, vlastitim ga bodežom udario u glavu, napio se iz izvora, ugasio svjetiljku i odrubljenu glavu ubojice odnio svojem kralju Salomonu. Izlazeće Sunce označava rođenje Boga te mudrosti, vrline i pravde postignuto pravednom osvetom. Zalazeći Mjesec označava nestajanje zločina, neznanja i tmine. Slovo N znači *Nekam* ili osveta.“

Kao i kod tapisa drugoga stupnja, ovaj tapis simbolično ocrta katekizam trećega stupnja, odnosno legendu koja se u katekizmu javlja. Radi se o legendi o osveti protiv jednog od ubojica majstora Hirama, Abiramu, koji je kazni za ubojstvo pokušao pobjeći skrivajući se u špilji. Uočljiva je razlika tapisa drugoga i trećega stupnja u odnosu na tapis prvoga stupnja u sadržaju. Tapisi drugoga i trećega stupnja simbole biraju i predstavljaju koristeći legende u koje su ti simboli uključeni i koje ih djelomično objašnjavaju. Tapis prvoga stupnja, pak, predstavlja najčešće simbole, kao što je spomenuto, one koje svaki slobodni zidar zna, ali koji nisu međusobno povezani legendom kao simboli na preostala dva tapisa. Također, na tapisima drugoga i trećega stupnja nastavlja se tema simbola vezanih uz svjetlost i osvjetljavanje započeta na tapisu prvoga stupnja, a posebno se ističe često spominjanje svijeća kojima se pridaju različita simbolička značenja.

4.6. Vjerske odrednice Draškovićevo sustava

Vjera u božanstvo jedan je od osnovnih uvjeta za inicijaciju u Draškovićev sustav, a isto je propisano i u tzv. Andersonovim konstitucijama. Taj je uvjet iznimno važan, budući da se iznimno velik broj simbola u slobodnom zidarstvu veže uz kršćanska učenja i Biblijske priče, odnosno uz univerzalne ideje prirodne religije, primjerice pitanje postanka svijeta. Bitno je napomenuti kako slobodno zidarstvo nije religija i ne propisuje vjeru u „slobodnozidarskog boga“, ali od članova traži ispovijedanje vjere u neko vrhovno biće, božanstvo te ponekad besmrtnost duše. Pojam božanstva, bez da ga se definira ili imenuje, što bi samo po sebi značilo propisivanje u što je potrebno vjerovati i ograničavalo pristup mnogim religijama koje tako definirano božanstvo ne prihvaćaju, nazvan je Veliki Graditelj, odnosno Veliki Arhitekt.¹⁸³ Već prva glava pravila u Andersonovim Konstitucijama naslovljena *I. Concerning God and religion* navodi da onaj slobodni zidar koji poznaje *Umijeće* neće biti

¹⁸³ *Systema* (Budimpešta) 39; Šömen u pojmovniku koristi pojam Veliki Graditelj Svih Svjetova. Šömen 2014: 805; tzv. Andersonove konstitucije koriste naziv *the great Architect of the Universe: The Constitution* (1723.): 1.

„glupi ateist“, a kao religiju koju kao slobodni zidari drže navode tek u kasnijim pravilima kao „Catholick Religion“, također, govori kako je „religija“ koju slobodni zidari slijede i samo slobodno zidarstvo te njezina pravila – prvenstveno pravilo da slobodni zidari moraju biti časni i ugledni ljudi.¹⁸⁴ U usporedbi s takvim pravilom, pravila Draškovićeve Opservancije ipak izričito navode kako slobodni zidar „nikad ne smije zaboraviti svoje obveze prema Bogu“ te kako je „svaki slobodni zidar, u prigodi svoje inicijacije dužan priznati svoje vjerovanje u vrhovno biće“, a poslije, ako „padne u žalosnu zabludu ateizma“ i izgubi vjeru, starješina mora nastojati vratiti ga prijašnjem svjedočenju na „put istine“, što, iako sa sličnom idejom, propisuje nešto drugačija pravila od prije navedenih.¹⁸⁵ Oba pravila ipak obvezuju sve slobodne zidare na vjerovanje u božanstvo ili Velikog Graditelja. Zanimljivo je pravilo starješinama loža koji, ako primijete da u svojoj loži imaju brata koji ne vjeruje u Boga, spriječe da on takve ideje širi drugima i „ne kvari ih u njihovom vjerovanju“.¹⁸⁶

Rad, neovisno o stupnju u koji se pojedini kandidat uvodi, započinje postavljanjem jednog muškarca koji ne pripada slobodnom zidarstvu, namještenika nekog od prisutnih slobodnih zidara, za čuvara ulaza u hram ili drugo mjesto gdje se neki obred održava. Ta osoba izgovara posebnu formu u kojoj se zaklinje na vršenje svoje službe i svega što se od njega očekuje te daje svojevrsnu privolu ako prekrši svoje obveze neka ga snađe Božja kazna.¹⁸⁷ Neke od forma koje se ovdje koriste kao što su zaklinjanje „živim Bogom“ ili „tako mi Bog pomogao“ zbog samog spominjanja Boga izravan su dokaz isprepletenosti slobodnozidarskih rituala sa biblijskim i religijskim učenjima.¹⁸⁸ Ako uzmemo u obzir da je kako bi se postalo slobodni zidar jedan od uvjeta bio ispovijedanje (neke) vjere, odnosno navedeno kako je jedna od vrlina biti religiozna osoba, spominjana prokletstva i zaklete uz zazivanje Boga mnogostruko dobivaju na značenju. One su odraz značaja koji je vjera imala za pripadnike Draškovićeovog slobodnozidarskog sustava, ali se isto može reći i za pripadnike slobodnozidarskog sustava propisanog Andersonovim konstitucijama u kojima nalazimo iste ili slične termine i izjave.

¹⁸⁴ *The Constitution* (1723.): 50, 54.

¹⁸⁵ *Systema* (Budimpešta): 36.

¹⁸⁶ *Systema* (Budimpešta): 36.

¹⁸⁷ Cijeli tekst zakletve donose: Laxa, Read 1994: 59. „Ja (Ime i prezime) zaklinjem se živim Bogom koji me stvorio da ću pošteno i revno izvršavati dužnosti koje su mi povjerene od vrijednih slobodnih zidara, tako dugo dok sam živ, da ću braniti vrata pod mojom paskom svojom krvlju i životom i spriječiti sve strane osobe koje bi mogle čuti i vidjeti što se događa u loži. Dalje, obećajem svoj braći lože vjernost i slijepu poslušnost i jamčim svojom snagom i svojim životom da ću stajati u njihovoj službi. Ako bih ikada razvrgnuo ovu obvezu, neka me Bog uništi i neka vrag uzme moju dušu i moje tijelo odnese u pakao za vječnu kaznu, Tako mi Bog pomogao.“

¹⁸⁸ *Systema* (Beč): 49: *Juramentum Fratris Servi*.

Čin otvaranja lože za dodjeljivanje novog stupanja kandidatu simbolički je obilježen i razmjenom tzv. bratskog poljupca, pomalo teatralnog oblika u kojem se odražavaju neka od načela slobodnog zidarstva, prvenstveno ideja iznimno jakog prijateljstva među članovima, a koje je potrebno širiti među svim ljudima. Zbog toga se međusobno slobodni zidari nazivaju *braćom*, a povezuje ih *bratska ljubav*. Ta se ljubav najbolje očitovala u socijalizaciji slobodnih zidara koji u loži nalaze mjesto gdje se mogu otvoriti braći, ali i slaviti zajedničke ideje o poželjnom ponašanju.¹⁸⁹

Prvi po redu opisivani obred jest primanje u prvi stupanj učenika i pomoćnika. Sam obred vezan je uz stvaran ulazak u slobodnozidarsko bratstvo, odnosno način na koji se u početku postaje slobodnim zidarom i ulazi u članstvo jedne od loža. Inicijacija u slobodno zidarstvo je svojevrsan razgovor starješine lože s kandidatom u kojem starješina kandidatu postavlja pitanja kako bi utvrdio da kandidat svojom odlukom i voljom svjesno želi primiti prvi stupanj i postati slobodni zidar.¹⁹⁰ Uz ta pitanja, starješina kandidatu predstavlja nekoliko moralnih dilema, nakon čega kandidat daje svečanu zakletvu. Sam početak zakletve obilježen je riječima „u nazočnosti Velikog Graditelja Svih Svjetova“, odnosno boga.¹⁹¹ Također je važno istaknuti i kraj zakletve u kojem, nakon davanja obećanja vjernosti i ljubavi ostaloj braći, kandidat izgovara sljedeće: „Ako ih iznevjerim, zaslužujem biti prezren, a moje tijelo podvrgnuto nemilosrdnom bolu. Na ovo se zaklinjem Bogom, slobodom i svojom čašću.“ Time se kandidat obvezuje prihvatiti i najgore kazne ako iznevjeri dano obećanje, a u tom prokletstvu koje riskira zaklinje se najvišim autoritetom u kojeg vjeruje – Bogom.¹⁹² Zaklinjanje bogom te zazivanje božje kazne prvenstveno simbolizira prihvaćanje vrhovnog autoriteta te svojevrsno dokazivanje integriteta. To ne znači stvarnu vjeru u spomenute kazne, niti postoje dokazi da je ikada u prošlosti takva kazna snašla nekog čak i za najgore prijestupe protiv Reda ili čovječanstva, već simbolizira individualnu vjeru u odgovornost prema nečemu većem od nas samih. Zakletva simbolizira ideju *svevidećeg oka*, odnosno ideju kako bog vidi *sve* izrečeno, učinjeno, ali i pomišljeno, prema čemu simbolično određuje vrijednost nas na temelju naših djela i nedjela, a zbog čega je svaki slobodni zidar pozvan držati do integriteta i ljubljenja istine kao najvažnijih vrlina.

¹⁸⁹ Morrison 2012: 49, 50.

¹⁹⁰ Laxa, Read 1994: 61.

¹⁹¹ Laxa, Read 1994: 62.

¹⁹² Laxa, Read 1994: 62-63.

Osim tih simbola, potrebno je spomenuti i svete riječi Jakin i Boaz koje se odnose na imena vebnih stupova koji su krasili ulaz u Salomonov hram.¹⁹³ Ovi stupovi u biblijskim pričama nalazili su se na samom ulazu u Salomonov hram, a koji je pak načinjen prema svetištu kojeg je Bog tražio od Mojsija da mu se sagradi kako bi mogao živjeti među ljudima.¹⁹⁴ Mircea Eliade izgradnju tog hrama, kao i podizanje prvog svetišta koje Mojsije načinjava po zapovijedi Boga, daje kao primjer cikličkog vremena u kojem se raznim činovima i ritualima ponavlja kozmogonija, odnosno čovjek ponavlja božje stvaranje.¹⁹⁵ Salomonov hram podijeljen je na tri dijela od kojih svaki postaje sve „posvećeniji“ odnosno putovanjem od ulaza prema središtu hrama čovjek prelazi s profanog tla na sveto tlo te ulaskom u samo središte hrama ulazi u prostor u kojem prebiva bog sam.¹⁹⁶ Taj prolazak hramom moguće je simbolički usporediti sa prolaskom kroz slobodnozidarske stupnjeve, pri čemu trijem Hrama odgovara prvom, Svetište drugom, a Svetinja nad svetinjama trećem stupnju slobodnoga zidarstva.¹⁹⁷ Prelazak iz jednog prostora u drugi, odnosno jednog stupnja u drugi zahtijeva poseban ritual i inicijatu daje znanje potrebno za prebivanje u prostoru u koji ulazi.

Drugi obred, unaprjeđenje u drugi stupanj prepun je slobodnozidarske simbolike. Sama legenda o majstoru Hiramu povezuje biblijsku priču sa stalnim naporima slobodnih zidara u otkrivanju tajne koju je Hiram znao. Također, kao centralna priča i centralni simbol slobodnoga zidarstva povezuje međusobno slobodne zidare u zajedničkom i individualnom cilju pronalaska *tajne* i stvaranja *Osveta*, kao simbol Draškovićeve Opservancije, usmjerena je simbolički na sve one koji su utjecali na gubljenje, zaboravljanje, *tajne*. Tumačenje simbola *tajne* kompleksno je, a za potrebe ovoga poglavlja dovoljno je predstaviti ga u smislu vjere. To tumačenje povezuje *tajnu* s *logosom*, odnosno početkom stvaranja opisanim na samom početku Evanđelja po Ivanu¹⁹⁸:

„U početku bijaše Riječ i Riječ bijaše u Boga
i Riječ bijaše Bog.
² Ona bijaše u početku u Boga.
³ Sve postade po njoj
i bez nje ne postade ništa.
Svemu što postade
⁴ u njoj bijaše život

¹⁹³ 1 Kr 7: 21; Macoy 1989: 176.

¹⁹⁴ Izl 25: 8-9; Eliade 2007: 20.

¹⁹⁵ Eliade 2007: 98-99.

¹⁹⁶ Eliade 2007: 99.

¹⁹⁷ Eliade 2007: 99.

¹⁹⁸ Iv 1: 1-5.

i život bijaše ljudima svjetlo;
⁵ i svjetlo u tami svijetli
i tama ga ne obuže.“

Logos i tajna ovdje su izjednačeni na način da je *tajna* zapravo *logos*, odnosno prva riječ kojom je sve stvoreno i kojom se može stvarati, *Božja riječ*.¹⁹⁹ Hiramovo poznavanje tajne u tom smislu označava poznavanje – simbolično shvaćanje *logosa* – iako ne nužno i točno poznavanje istoga. U tom smislu poznavanje tajne znači poznavanje načina na koji se gradi hram božji, mjesto dostojno toga da u njemu počiva bog. Ako je tijekom operativne faze slobodnoga zidarstva to značilo izgradnja fizičkih hramova za bogoslužja, u spekulativnom slobodnom zidarstvu čovjek poprima oblik „hrama“ na kojem se osobno radi koristeći mnoge moralne poduke i razne simbole kako bi bio dostojan da u njemu počiva sam bog. Evandjelje po Ivanu čest je izvor za tumačenja simbola u slobodnom zidarstvu zbog priča koje su u njemu zapisane, posebice usmjerenih na stvaranje – gradnju.

Tijekom inicijacije u svaki od stupnjeva u prostoriji se nalazi tapis na kojem su prikazani simboli stupnja u koji se kandidat uvodi. Tako je tijekom inicijacije u drugi stupanj na dasci, uz ostale simbole, ispisana i riječ „Jehovah“.²⁰⁰ Osim toga, ista se riječ koristi u drugom stupnju kao sveta riječ. Također, često je ponavljana simbolika broja tri koju možemo shvatiti kao simbol svetoga trojstva.

Podizanje u Treći stupanj koji obuhvaća devetoricu izabranih i petnaesticu izabranih simboliku povlači iz nastavka legende o HIRAMU. Naime, kako bi se osvetilo velikog majstora HIRAMA bilo je izabrano devet i petnaest pojedinaca sa zadaćom pronalaska trojice HIRAMOVIH UBOJICA. Samo podizanje u Treći stupanj Rituala Draškovićeve Opservancije upravo je simbolika odabira „devet i petnaest osvjetnika“, a oni koji su u taj stupanj upućeni dokazani su kao neki od najboljih poznavatelja slobodnozidarskih „tajni“ i ideja, posebice onih vezanih uz univerzalne ideje o moralu. Već se u početku katekizma trećega stupnja ističe kako je kandidat odabran „Božjom milosti“ biti jedan od onih koji će osvetiti ubojstvo HIRAMA.²⁰¹ U istom katekizmu spominju se imena trojice ubojica – ABIRAMA, STOKELA I FORMOSUSA, a koje su bili poslani naći devetorica i petnaestorica izabranih.²⁰²

¹⁹⁹ Waite 1996: 468-470; Stevenson 2011: 283.

²⁰⁰ Laxa, Read 1994: 71.

²⁰¹ Laxa, Read 1994: 68.

²⁰² Također možemo istaknuti i simboliku nastavka legende do tadašnjeg vremena, odnosno do trenutka u kojem se kandidata inicira u treći stupanj. Naime, kandidat odgovara na pitanje „Koliko je bilo prije izabranih?“ sa „Devet i Petnaest“, nakon čega mu je postavljeno pitanje „Koliko ih sada ima?“, na što kandidat odgovara sa „Onoliko koliko ih dokaže da su vrijedni.“ U tome se očituje težnja za širenjem slobodnozidarskog pokreta,

Sam Ritual imao je i obred za inicijaciju u Četvrti stupanj, odnosno stupanj *templara*, no nije u potpunosti poznato kako je taj obred izgledao. Taj stupanj dijelio se vrlo rijetko.²⁰³ Ističe se spominjanje Salomona u jednom od pitanja, koje dokazuje veliku povezanost ideja ovoga stupnja uz biblijske priče, štoviše uz priču koja govori o prvom hramu koji je sagrađen za pohranjivanje i čuvanje možda najsvetije od ikona – kovčega saveza – simbola pomirbe i vraćanja čovječanstva na ispravan put i u božju milost.

Ono što je bitno istaknuti jest kako je jedan od najvažnijih uvjeta za pristupanje Redu vjera. Budući da su hrvatske zemlje bile većinski kršćanske te imajući na umu da je upisano kako je „poželjno“ da kandidat bude pripadnik vjere koja je najraširenija i prihvaćena od većine u državi, za pretpostaviti je kako je većina braće u Draškovićevom sustavu i pripadala kršćanstvu. Uloga je vjere, prikazana kao jedna od vrlina, osigurati nešto na temelju čega braća mogu vagati svoje odluke te dati im sustav koji će im pokazati poželjne i nepoželjne stvari. Vjera u postojanje svemogućeg boga isto tako ima ulogu ispravljanja mana i iskvarenih ponašanja jer onaj tko iskreno vjeruje ne želi griješiti, a ako griješi iskreno se kaje zbog toga i nastoji se promijeniti na bolje.

5. Zaključak

Slobodno zidarstvo od svojih je početaka u spekulativnom obliku u ložama okupljalo muškarce koji su prihvaćali sastajati se prema posebnim pravilima i idejama koja slobodni zidari razvijaju. U prvom planu ističe se potpuna jednakost svih osoba te ostvarivanje napretka isključivo na vlastitim zaslugama i djelovanjem, a ne plemićkom titulom ili naslijeđenim bogatstvom. U 18. stoljeću pojavilo se kao novi i vrlo popularan oblik socijalizacije, klub za muškarce koji dijele prosvjetiteljske ideje i često ih gorljivo pokušavaju proširiti u društvu. Lože su tako postale okupljalište sa svojim ritualima i regalijama te idejama koje su obuhvaćale za to vrijeme vrlo moderno razmišljanje o znanosti i društvu.²⁰⁴ Slobodno je zidarstvo tako postalo možda najpoznatije inicijacijsko društvo koje je omogućilo istomišljenicima rad na sebi u pogledu moralnosti, integriteta i altruizma, ali i mjesto za međusobno druženje, razmjenu ideja.

odnosno želja svakog pojedinog slobodnog zidara za pristupanjem deseterici i petnaestorici izabranih. Laxa, Read 1994: 68.

²⁰³ Laxa, Read 1994: 69-70.

²⁰⁴ Elliott, Daniels 2006: 210-211.

Draškovićev sustav, za razliku od mnogih drugih, osmišljen je kao slobodno zidarstvo prilagođeno posebnim lokalnim potrebama. Potpuna sloboda koja se zagovarala, i koja se najviše isticala u neovisnosti od ikakvih drugih slobodnozidarskih autoriteta i loža, odnosno odluka o kreiranju *slobodnozidarskog sustava slobode* iznimno je značajna kao primjer ispunjavanja univerzalnog ideala slobode koji slobodno zidarstvo promiče. Sloboda i samostalnost prenesene su iz prvotnog cilja kreiranja vlastitoga sustava u njegove propise i ideje. Upravo su samostalnost i sloboda, uz vrlo važnu čast i vjeru, jedni od najvažnijih simbola i vrlina idealnog slobodnog zidara. Uz to je neizostavno spomenuti i specifičnost Draškovićevog sustava vezanu uz prilično velik naglasak na djelovanje u društvu, posebice ono što možemo shvatiti kao političko djelovanje ili lobiranje. Uvjeti za pristupanje ovom sustavu, kao i pravila sustava prilično jasno dopuštaju političko djelovanje, sve dok je ono za opće dobro, dok je u nekim odredbama takvo ponašanje i implicitno zapovijedano.

Vrlo razvijen model traženja i biranja kandidata te ispitivanja njihovih vrlina uklapa se u iznimno izraženu potrebu za tajnosti ovoga Reda. Odbacivanjem korištenja većine regalija, ukrasa i drugih stvari, vrlo strogim odrednicama kome je dopušteno biti iniciran, posebnim šifriranjem prepisaka, nalaženjem na tajnim mjestima koje se vrlo dobro osigurava te korištenje slobodnozidarskih imena onemogućilo je izlazak „osjetljivih“ informacija izvan krugova lože i Reda. Tajnovitost i šutljivost kao ideali slobodnoga zidarstva nisu specifični samo za Draškovićevu opservanciju, isti se javljaju kao važni i u svim drugim slobodnozidarskim sustavima i ložama, a nastavljaju se na tradiciju operativnih slobodnih zidara koji su tajne čuvali kako bi osigurali svoj obrt, posao i mogli vrlo jednostavno pokazati da suiskusni i vrijedni zapošljavanja. Pretvorbom u spekulativno slobodno zidarstvo, tajne poprimaju drugo značenje, isključivo simboličko, a uz što i čuvanje tih tajni postaje svojevrsan simbol i vrlina.

Iako potpuno samostalan, ovaj je sustav mnogo toga prihvatio iz drugih sustava, ali i zadržao ona obilježja koja možemo smatrati stereotipnim i za današnje regularno²⁰⁵ slobodno zidarstvo. Posebice se kod toga ističe potreba vjere u božanstvo koje je svemoguća i koje je kreiralo sve vidljivo i nevidljivo. Simboli koji se vežu uz takve ideje i vjerovanja, religijski i vjerski simboli, vrlo su istaknuti u Draškovićevom sustavu, gdje se umjesto formulacije Veliki Graditelj koja bi bila zajednički naziv koji slobodni zidari koriste za božanstvo,

²⁰⁵ Pitanje regularnosti kompleksno je te ga nema potrebe ovdje detaljno objašnjavati. Ovdje se odnosi na sve velike lože i lože koje prihvaća Velika Ujedinjena Loža Engleske te koje se međusobno prihvaćaju i prepoznaju kao regularne.

neovisno o razlikama u njihovim vjerama, koristi riječ Bog koju shvaćamo kao kršćansku sliku božanstva. Nadalje, Biblija je jedan od najvažnijih izvora slobodnozidarskih priča koje se nalaze u samoj srži slobodnozidarske simbolike i na koje se cjelokupno djelovanje simbolički veže. Iako su s vremenom prilagođene te je u njih dodano iznimno mnogo novih ideja i simbola, Biblija kao sveta knjiga mora biti i sama shvaćena kao slobodnozidarski simbol koji predstavlja stvarnu božju riječ i pouku za čovječanstvo. Uz kutnik i šestar, ona spada u tzv. Tri velika svjetla koja su slobodnom zidaru alati za mjerenje i odlučivanje u poslu traženja pozitivnog životnog puta te ga uče o boljitku sebe i drugih.

Draškovićev sustav i njegovi Statut, konstitucija i Ritual specifičan su primjer razvoja slobodnoga zidarstva na relativno malom zemljopisnom prostoru, ali i vrlo zanimljiv primjer kako je slobodno zidarstvo prilagođeno potrebama vremena i prilika u kojem djeluje. Nažalost, velika tajnovitost do koje su držali znači da danas ne možemo mnogo reći o Draškovićevoj opservanciji i njezinim ložama. Pristup istraživanju zato jedino može biti usmjeren na analizu i interpretaciju ovdje obrađivanog izvora, osim ako nam buduća istraživanja ne donesu otkriće sada nepoznatih izvora vezanih uz ovaj sustav.

Budući da je u javnosti, kako historiografskoj, tako i općoj, tema često potpuno krivo predstavljena ili u potpunosti izbjegavana, nužno je potaknuti daljnja povijesna istraživanja slobodnoga zidarstva. Posebice je važno potaknuti povjesničare na aktivan i objektivan pristup istraživanju ove teme, budući da je slobodno zidarstvo odigralo vrlo važnu ulogu u kreiranju prosvjetiteljskih ideja na kojima i danas temeljimo određena shvaćanja obrazovanja, društva, politike, filozofije i sličnog. Do sada, možda najveći doprinos shvaćanju Draškovićeve opservancije dali su pojedinci koji nisu povjesničari, ali je njihov posao hvalevrijedan i odrađen uz poštivanje znanstvenih metoda i korištenje znanstvenoga aparata. Uz to, kao vrlo popularan način socijalizacije, mjesto okupljanja svih²⁰⁶ koji dijele ideje promovirane u slobodnom zidarstvu, potrebno je, kako bismo jasnije shvatili društvo 18. stoljeća, detaljnije prikazati i taj aspekt slobodnoga zidarstva, a koji je do danas vrlo dobro predstavljen za određene zemlje.

Važna specifičnost ovoga izvora leži u tome što je on kreiran prvenstveno za hrvatske zemlje i tamošnje stanovništvo. Unatoč tomu, i unatoč istraživanjima koja su do sada predstavljena, još uvijek ostaju otvorena velika i važna pitanja. Konkretno djelovanje loža, njihov rad u zajednici, mnogo materijalnih i nematerijalnih stvari koje su možda iza loža

²⁰⁶ Ovdje uključujemo i žene u slobodnom zidarstvu budući da se već u 18. stoljeću i za njih otvara prostor u ložama tzv. kontinentalno-liberalnog slobodnog zidarstva.

ostale te uopće bilo kakva informacija o nekim ložama, primjerice Križevačkoj, ostaje nam još uvijek potpuna nepoznanica.

Na kraju, nastavno na sve pozitivne ideje i vrline koje se u izvoru navode, posebice integritet, pomoć potrebitima, ljubav prema bližnjima i istinoljubivost, neka rad bude zaključen izvatkom iz izvora, pozitivnom porukom i pozivom na sveobuhvatno pozitivno djelovanje i ustrajanje u radu za boljitak društva: *Virtus non territa Monstris*. Vrlina se ne da zastrašiti nemanima.

6. Bibliografija

6.1. Izvori

Systema Constitutionis Latomiae Libertatis sub Corona Hungariae, in Provinciam redactae.

Objavljen u digitalnom obliku na:
<https://archive.org/details/DraskovichJSystemaConstitutionisLatomiaeLibertatisSubCoronaHungarie1787> (U tekstu: *Systema* (Beč))

Systema Constitutionis Latomiae Libertatis sub Corona Hungariae, in Provinciam redactae, objavljeno u 240. godišnjica utemeljenja Draškovićeve opservancije, ur. Goran K., Velika loža Hrvatske, 2015. (U tekstu: *Systema* (Budimpešta))

The Constitutions of the Free-Masons. Containing the History, Charges, Regulations, &c. of that most Ancient and Right Worshipful Fraternity. Objavljen u digitalnom obliku na:
<https://www.1723constitutions.com/wp-content/uploads/2020/09/1723-Constitutions-Complete.pdf>

6.2. Literatura

„artes liberales,“ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 14. 9. 2023.
<<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4051>>.

„Drašković, Ivan VIII.,“ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 14. 9. 2023.
<<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=16190>>.

Cooper, Robert L. D. *Cracking the Freemasons Code*, 2006. New York (Atria Books).

Eliade, Mircea. *Mit o vječnom povratku*, 2007. Zagreb (Jesenski i Turk).

Eliade, Mircea. *Rites and Symbols of initiation*, 1975. New York (Harper & Row).

Elliott, Paul, Daniels, Stephen. 2006. The „school of true, useful and universal science?“ Freemasonry, natural philosophy and scientific culture in eighteenth-century England. *The British Journal for the History of Science* 39, br. 2: 207-229.

- Freke Gould, Robert. *A Concise History of Freemasonry*, 1904. New York (Macoy Publishing and Masonic Supply Co.).
- Hodapp, Christopher. *Freemasons for Dummies*, 2022. New Jersey (John Wiley & Sons).
- Jacob, Margaret C. *Living the Enlightenment: Freemasonry and Politics in Eighteenth-Century Europe*, 1991: New York (Oxford University Press).
- Kovačić, Joško. 2002. Suđenje slobodnim zidarima u Hvaru 1754. godine. *Croatica Christiana periodica* 26, br. 49: 147-160.
- Laxa, Eugen, Read, Will. 1977. Eighteenth Century Freemasonry in Croatia: The Drašković Observance (1775), u *235 20 15*, ur. Goran Kniewald i Bojan Šober, Zagreb: Velika loža Hrvatske, 4-13.
- Laxa, Eugen; Read, Will. *Počeci Hrvatskoga masonstva (Draškovićeve Opservancija)*, 1994: Split (Iberia).
- Macoy, Robert. *A Dictionary of Freemasonry*, 1989. New York (Gramercy Books).
- Morrison, Heather. 2012. „Making Degenerates into men“ by Doing Shots, Breaking Plates, and Embracing Brothers in Eighteenth-Century Freemasonry. *Journal of Social History* 46, br. 1: 48-65.
- Mužić, Ivan. *Masonstvo u Hrvata*, 2000. Split (Laus).
- Ridley, Jasper. *A Brief History of the Freemasons*, 2008. London (Robinson).
- Rossi, Paolo. *Rođenje novovjekovne znanosti u Europi*, 2019. Zagreb (In.Tri).
- Stevenson, David. 2011. Four Hundred Years of Freemasonry in Scotland. *The Scottish Historical Review* 90, br. 230: 280-295.
- Šömen, Branko. *Povijest slobodnog zidarstva u Hrvatskoj: I. Mudrost*, 2012: Zagreb (Profil Knjiga).
- Šömen, Branko. *Povijest slobodnog zidarstva u Hrvatskoj: II. Snaga*, 2014. Zagreb (Profil Knjiga).
- Waite, Arthur Edward. *A New Encyclopaedia of Freemasonry*, 1996. New Jersey (Wings Books).